

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
2. การสอนภาษาไทย
3. ทฤษฎีการอ่าน
 - 3.1 ความหมายของการอ่าน
 - 3.2 ความสำคัญของการอ่าน
 - 3.3 จุดมุ่งหมายของการอ่าน
 - 3.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน และการสอนอ่าน
4. ความเข้าใจในการอ่าน
 - 4.1 ความหมายของความเข้าใจในการอ่าน
 - 4.2 ระดับความเข้าใจในการอ่าน
 - 4.3 กระบวนการอ่านเพื่อความเข้าใจ
 - 4.4 การสอนความเข้าใจในการอ่าน
 - 4.5 การวัดและประเมินผลความเข้าใจในการอ่าน
5. จิตวิทยาการอ่าน
 - 5.1 พัฒนาการทางภาษาของเด็ก
 - 5.2 ลำดับขั้นพัฒนาการในการอ่าน
 - 5.3 ความพร้อมในการอ่าน
 - 5.4 ความสนใจในการอ่าน
6. แผนผังความคิด
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักการ เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดีมีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากลรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้าง

1. ระดับช่วงชั้น

- 1.1 ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
- 1.2 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
- 1.3 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3
- 1.4 ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้

- 2.1 ภาษาไทย
- 2.2 คณิตศาสตร์
- 2.3 วิทยาศาสตร์
- 2.4 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- 2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา
- 2.6 ศิลปะ
- 2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 2.8 ภาษาอังกฤษ

ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้อธิบายลักษณะเฉพาะของภาษาไทยไว้ว่า ภาษาไทยเป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและตรงตามจุดหมายไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิด ความต้องการและความรู้สึก คำในภาษาไทยย่อมประกอบด้วยเสียง รูปพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และความหมาย ส่วนประโยค เป็นการเรียงคำตามหลักเกณฑ์ของภาษา และประโยคหลายประโยคเรียงกันเป็นข้อความ นอกจากนั้นคำในภาษาไทยยังมีเสียงหนักเบา มีระดับของภาษา ซึ่งต้องใช้ให้เหมาะสมแก่กาลเทศะและบุคคล ภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ตามสภาพวัฒนธรรมของกลุ่มคน ตามสภาพของสังคมและเศรษฐกิจ การใช้ภาษาเป็นทักษะที่ผู้ใช้ต้องฝึกฝนให้ชำนาญไม่ว่าจะเป็นการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง และการสื่อสารต่าง ๆ รวมทั้งต้องใช้ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางภาษาเพื่อสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพและใช้อย่างคล่องแคล่ว มีวิจารณญาณและมีคุณธรรม (กรมวิชาการ, 2544)

เมื่อจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วคุณภาพของผู้เรียนจะต้องเป็นดังนี้

1. สามารถใช้ภาษาสื่อสารได้อย่างดี
2. สามารถอ่าน เขียน ฟัง ดู และพูด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีความคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผลและคิดเป็นระบบ

4. มีนิสัยรักการอ่าน การเขียน การแสวงหาความรู้และใช้ภาษาในการพัฒนาคนและสร้างสรรค์งานอาชีพ

5. ตระหนักในวัฒนธรรมการใช้ภาษาและความเป็นไทย ภูมิใจและชื่นชมในวรรณคดีและวรรณกรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทย

6. สามารถนำทักษะทางภาษามาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล

7. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และสร้างความสามัคคีในความเป็นชาติไทย

8. มีคุณธรรมจริยธรรม มีวิสัยทัศน์ โลกทัศน์ที่กว้างไกลและลึกซึ้ง และเมื่อจบในช่วงชั้นที่2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ในสาระภาษาไทย ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถดังนี้

1. สามารถอ่านได้คล่องและอ่านได้เร็วขึ้น

2. เข้าใจความหมายของคำ สำนวน โฉนาบ การเปรียบเทียบ จับประเด็นสำคัญ แยกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น วิเคราะห์ความ ตีความ สรุปความ

3. นำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปใช้แก้ปัญหา ตัดสินใจ คาดการณ์ และใช้การอ่านเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน

4. เลือกอ่านหนังสือและสื่อสารสนเทศจากแหล่งเรียนรู้

5. เขียนเรียงความ ย่อความ จดหมาย เขียนอธิบาย เขียนชี้แจงการปฏิบัติงานและรายงาน เขียนเรื่องราวจากจินตนาการและเรื่องราวที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง จดบันทึกความรู้ ประสบการณ์ เหตุการณ์ และการสังเกตอย่างเป็นระบบ

6. สรุปความ วิเคราะห์เรื่องที่ฟังที่ดู และเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในชีวิตจริง

7. สนทนา ได้ตอบ พูดแสดงความรู้ ความคิด ความต้องการ พูดวิเคราะห์เรื่องราว พูดต่อหน้าชุมชน และพูดรายงาน

8. ใช้ทักษะทางภาษาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ การดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งใช้ได้ถูกต้องเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์

9. เข้าใจลักษณะของคำไทย คำภาษาถิ่น และคำภาษาต่างประเทศที่ปรากฏในภาษาไทย

10. ใช้ทักษะทางภาษาเพื่อประโยชน์ได้ตามจุดประสงค์

11. ใช้หลักการพิจารณาหนังสือ พิจารณาวรรณคดีและวรรณกรรมให้เห็นคุณค่าและนำประโยชน์ไปใช้ในชีวิต

12. สามารถแต่งกาพย์และกลอนง่าย ๆ

13. สามารถเล่านิทานพื้นบ้าน และตำนานพื้นบ้านในท้องถิ่น

14. มีมารยาทการอ่าน การเขียน การฟัง การดู และการพูด มีนิสัยรักการอ่านและการเขียน

สาระ สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ประกอบด้วย

- สาระที่ 1 การอ่าน
- สาระที่ 2 การเขียน
- สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด
- สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษา
- สาระที่ 5 วรรณคดี และวรรณกรรม

มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการอ่าน

ท 1.1 : ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหา และสร้างวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

มาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในสาระการอ่าน

1. สามารถอ่านได้คล่องและอ่านได้เร็วขึ้น เข้าใจความหมายของคำ ส่วนวนโวหาร การบรรยาย การพรรณนา การเปรียบเทียบ การใช้บริบท เข้าใจความหมายของถ้อยคำส่วนวนและเนื้อเรื่อง และใช้แหล่งความรู้พัฒนาความสามารถการอ่าน
2. สามารถแยกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น วิเคราะห์ความ ดีความ สรุปความ หาคำสำคัญ ในเรื่องที่อ่าน และใช้แผนภาพโครงเรื่องหรือแผนภาพความคิด พัฒนาความสามารถการอ่าน นำความรู้ความคิด จากการอ่านไปใช้แก้ปัญหา ตัดสินใจ คาดการณ์ และใช้การอ่านเป็นเครื่องมือ การพัฒนาตน การตรวจสอบความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติม
3. สามารถอ่านในใจ และอ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้คล่องและรวดเร็ว ถูกต้องตามลักษณะคำประพันธ์และอักขรวิธี และจำบทร้อยกรองที่มีคุณค่าทางความคิดและความงดงามทางภาษา สามารถอธิบายความหมายและคุณค่า นำไปใช้อ้างอิงเลือกอ่านหนังสือ และสื่อสารสนเทศ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตามจุดประสงค์อย่างกว้างขวาง มีมารยาทการอ่านและมีนิสัยรักการอ่าน

การสอนภาษาไทย

การจัดการเรียนรู้ให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทย ผู้สอนจะต้องศึกษาวิเคราะห์จุดหมายของหลักสูตร และมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทย รวมทั้งเอกสารประกอบหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ในส่วนบทบาทของผู้สอนจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากผู้บอกความรู้แก่ผู้เรียนเป็นผู้สนับสนุน เสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน โดยดำเนินการดังนี้ (กรมวิชาการ, 2544).

1. เลือกรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนต้องเลือกรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเหมาะสมกับผู้เรียน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้แบบทดลอง แบบโครงงาน แบบศูนย์การเรียนรู้ แบบสืบสวนสอบสวน แบบอภิปราย แบบสำรวจ แบบร่วมมือ เป็นต้น

2. คิดค้นเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถคิดค้นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ และนำมาใช้ให้เหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ด้านเนื้อหา ความสนใจและวัยของผู้เรียน ความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้น เวลา สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชน

3. จัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ ผู้สอนสามารถเลือกนำมาใช้หรือปรับใช้ โดยคำนึงถึงสภาพและลักษณะของผู้เรียน เน้นให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุข ดังนี้

3.1 การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน เป็นการจัดประสบการณ์ตรงให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริง ให้รู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ รู้จักวิธีการวางแผน คิดวิเคราะห์ ประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยตนเอง และฝึกการเป็นผู้นำ และผู้ตาม ลักษณะของโครงงานเป็นเรื่องของการศึกษาค้นคว้าทดลอง ตรวจสอบสมมติฐาน โดยอาศัยการศึกษา วิเคราะห์ ใช้ทักษะกระบวนการ

3.2 การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นวิธีการหรือพฤติกรรมที่จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือได้ผลงาน ความรู้สึกและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ร่วมงาน ลักษณะของการสอนแบบนี้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างทั่วถึง ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปรึกษาหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น ผู้เรียนค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเองจนสามารถนำความรู้ความเข้าใจจากการปฏิบัติงานไปใช้ในชีวิตประจำวันและอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข

3.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความคิด มีวิธีการหลากหลาย วิธีการหนึ่งคือ การใช้คำถาม การตั้งคำถามโดยใช้หมวดความคิด 6 ใบ เป็นการใช้คำถามอย่างสร้างสรรค์ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่แยกความคิดออกเป็นด้าน ๆ อย่างชัดเจน หมวดใดหนึ่งก็คือประเด็นหนึ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนวิเคราะห์หาเหตุผลภายในกรอบความคิดนั้น ๆ จะช่วยให้คิด พิจารณาสืบค้น ได้ครอบคลุมและมีคุณภาพมากขึ้นแทนที่จะคิดทุกด้านในเวลาเดียวกัน กิจกรรมที่พัฒนาทักษะความคิดในการเรียนรู้ภาษาไทย ผู้สอนจะต้องใช้คำพูดและวิธีการต่าง ๆ กระตุ้นนักเรียนให้คิดลงมือปฏิบัติ ประเมิน ปรับปรุง แก้ไข พัฒนางานของตน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เช่น กิจกรรมการอภิปราย การวิเคราะห์ การวิจารณ์ การค้นคว้า การทำโครงงาน ฯลฯ นอกจากนี้

ผู้สอนยังต้องสอดแทรกคุณธรรมในกระบวนการคิดควบคู่ไปด้วย เช่น ความรับผิดชอบ ความอดทน ความเพียรพยายาม นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจ การวางแผนดำเนินชีวิตในอนาคต เพื่อให้อยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข

3.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ตลอดจนชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร โดยจัดกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถภาพในการใช้ภาษาทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ด้วยการจัดกิจกรรมในห้องเรียน ในโรงเรียนและในชุมชน เช่น การเล่าเรื่อง การอภิปราย การวิจารณ์ การโต้เถียง การคัดลายมือ การเขียนเรียงความ การทำโครงการ การประกวดอ่าน การศึกษาค้นคว้า การแข่งขันตอบคำถาม การอ่านทำนองเสนาะ

3.5 การพัฒนาการเรียนรู้หลักการู้ภาษา จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติของภาษา และวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทย เกิดความตระหนักว่าภาษาที่มีความสำคัญและมีพลัง กิจกรรมการพัฒนาการเรียนรู้หลักการู้ภาษาจำเป็นต้องจัดควบคู่และสัมพันธ์กับกิจกรรมพัฒนาทักษะการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารทุกกิจกรรม

3.6 การพัฒนาการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม เป็นการเรียนรู้เรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยในยุคสมัยต่าง ๆ และเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในสุนทรียภาพของภาษาไทยเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน การจัดกิจกรรมจึงควรเน้นให้ผู้เรียนใช้ทักษะภาษาเพื่อเรียนรู้เนื้อหาสาระด้วยการอ่าน พิจารณา วิเคราะห์ วิจารณ์ ประเมินค่าวรรณกรรมและวรรณคดีอย่างมีเหตุผล มีการนำเสนอความเข้าใจ ความซาบซึ้ง ข้อคิดและประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การรายงาน การจัดแสดง การสร้างสรรค์วรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ฯลฯ ทั้งนี้จะเกิดผลทำให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเป็นแนวทางในการผลิตผลงานเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

3.7 การพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาทางภาษา ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจวิถีชีวิตและศิลปะการใช้ภาษาของคนในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมจำเป็นต้องให้ผู้เรียนใช้ทักษะภาษาเพื่อการเรียนรู้ เช่น การสัมภาษณ์ การรายงาน การทำโครงการ การจัดการแสดง เป็นต้น โรงเรียนและชุมชนจะต้องร่วมกันจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาทางภาษา

วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้สอนสามารถนำมาใช้ได้อย่างกว้างขวาง โดยใช้เทคนิควิธีการอย่างหลากหลายที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและเรียนอย่างมีความสุข ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อมของผู้เรียนและธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ที่เรียน เพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

การวัดและประเมินผลการเรียนภาษาไทย การวัดผลและการประเมินการเรียนรู้ด้านภาษา เป็นงานที่ยากซึ่งต้องการความเข้าใจที่ถูกต้องแท้จริงเกี่ยวกับการทำงานของภาษาและการพัฒนาทางภาษา ดังนั้น ผู้ปฏิบัติหน้าที่วัดผลการเรียนรู้ด้านภาษา จำเป็นต้องเข้าใจหลักการเรียนรู้ภาษาเพื่อเป็นพื้นฐานการดำเนินงาน ดังนี้

1. ทักษะทางภาษา ฟัง พูด อ่าน เขียน มีความสำคัญเท่า ๆ กัน และทักษะเหล่านี้มีความเกี่ยวเนื่องกัน และความก้าวหน้าของทักษะหนึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการทักษะอื่น ๆ
2. ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาความสามารถทางภาษา เช่นเดียวกับทักษะการคิด ทักษะทางสังคม เมื่อผู้เรียนมีโอกาสนำภาษาตามความต้องการที่แท้จริงของตนเอง และในสภาพการณ์จริงทั้งในบริบททางวิชาการในห้องเรียนและชุมชนที่กว้างออกไป
3. ผู้เรียนต้องเรียนรู้การใช้ภาษาพูด ภาษาเขียนอย่างถูกต้อง ด้วยการฝึกฝน มิใช่การเรียนรู้กฎเกณฑ์ทางภาษาแต่อย่างใด การเรียนการใช้ภาษาที่ประกอบด้วยไวยากรณ์ การสะกดคำ และเครื่องหมายต่าง ๆ จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เมื่อผู้เรียนได้พัฒนาทักษะทางภาษาของตน
4. ผู้เรียนทุกคนต้องผ่านขั้นตอนการพัฒนาทางภาษาเช่นเดียวกัน แต่จะต่างกันในเรื่องจังหวะก้าว และวิธีการเรียนรู้
5. ภาษาและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หลักสูตรที่ให้ความสำคัญให้ความเคารพ และเห็นคุณค่าของเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภูมิหลังทางภาษา และความหลากหลายของภาษาจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเองและกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้

หลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย การวัดและประเมิน-ผลกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยทั่วไปจะดำเนินการเช่นเดียวกับกลุ่มสาระอื่น ๆ ดังนี้

1. ประเมินและตัดสินผลการเรียนรู้เป็นรายกลุ่ม กลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาที่เพิ่มเติม
2. ประเมินโดยยึดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นเป้าหมาย
3. ประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นการประเมินตามสภาพจริง
4. ต้องมีการประเมินผลการเรียนรู้ที่คาดหวังทุกข้อ
5. การผ่านเกณฑ์การประเมินกลุ่มสาระการเรียนรู้ต้องมีผลการประเมินผลการเรียนรู้ที่คาดหวังผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำทุกข้อ
6. จัดซ่อมเสริมผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมิน และประเมินหลังการซ่อมเสริม
7. ผู้เรียนต้องเรียนซ้ำในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ทำการซ่อมเสริมและไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน

หลักการของการประเมินผลในชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ

ประการแรก การประเมินผลในชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

ประการที่สอง การประเมินผลจะต้องใช้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

ประการที่สาม การประเมินผลจะต้องมีความเที่ยงตรง เชื่อถือได้ และยุติธรรม

การวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมินผลการเรียน หลังจากที่ผู้สอนกำหนดกิจกรรมแล้ว ผู้สอนจะต้องพิจารณากำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผลการเรียนรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าวทั้งนี้โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ ต่อไปนี้

1. ผลการเรียนรู้ที่ต้องการจากกิจกรรมการเรียนการสอน

ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการเรียนรู้ได้มาจากมาตรฐานการเรียนรู้ระดับต่าง ๆ ซึ่งถูกกำหนดไว้โดยครอบคลุมความรู้ ทักษะ และคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมต่าง ๆ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จะนำไปสู่การเลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เช่น ผู้สอนกำหนดว่า ผลการเรียนรู้ที่ต้องการ คือ ความสามารถในการเขียนบทความเพื่อโน้มน้าวชักชวน ผู้สอนจะต้องเก็บรวบรวมตัวอย่างผลงานที่เคยมอบหมายให้ผู้เรียน ได้จัดทำเกี่ยวกับเรื่องนี้และประเมิน โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ผลการประเมินจึงจะเที่ยงตรง เชื่อถือได้ แต่ถ้าผู้สอนใช้แบบทดสอบชนิดเลือกตอบในการเก็บรวบรวมข้อมูล ถือว่าผู้สอนใช้วิธีการไม่เหมาะสม

2. ความมุ่งหมายของการประเมิน และผู้นำผลการประเมินไปใช้

ความมุ่งหมายของการประเมิน และผู้นำผลการประเมิน ไปใช้ จะช่วยให้สามารถเลือกวิธีการประเมินได้เหมาะสม รวมทั้งสามารถกำหนดแนวทางในการรายงานผลการประเมินได้

การประเมินเพื่อวินิจฉัยจุดเด่น – ค้อย ในการเรียน กับ การประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียน มีความมุ่งหมายต่างกัน การประเมินเพื่อวินิจฉัย ต้องการข้อมูลเพื่อการปรับปรุงพัฒนาผู้เรียน ดังนั้น วิธีการประเมินจะมีลักษณะที่มุ่งเน้นในรายละเอียดทุกขั้นตอนแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนของผู้เรียน เหมาะที่จะนำมาใช้ระหว่างกระบวนการเรียนการสอน ส่วนการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนจะเป็นการประเมินสรุปผลการเรียนรู้ทั้งหมด แนวทางการวัดจึงมีลักษณะที่นำมาเฉพาะเป้าหมายหลักสำคัญที่จะแสดงภาพรวมเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน ตามความคาดหวังมาประเมิน เป็นต้น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผลการเรียนของผู้เรียน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ถูกนำมาใช้ในการประเมินโดยทั่วไป เช่น การสังเกต การตรวจผลงาน การทดสอบความรู้ การตรวจสอบการปฏิบัติและการแสดงออก อย่างไรก็ตาม มีการนำเสนอแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยพิจารณาจากเป้าหมายประสงค์ของการประเมินที่เฉพาะเจาะจงในรายละเอียด เพื่อข้อมูลที่ได้จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการปรับปรุงพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ดังนี้

1. การให้ตอบแบบทดสอบ ทั้งในลักษณะที่เป็นแบบเลือกคำตอบ ได้แก่ ข้อสอบแบบเลือกตอบ ถูก – ผิด และข้อสอบชนิดให้ผู้สอบสร้างคำตอบ ได้แก่ เติมข้อความในช่องว่าง คำตอบสั้น เป็นประโยค เป็นข้อความ เป็นแผนภูมิ

2. การดูจากผลงาน เช่นเรียงความ รายงานการวิจัย บันทึกประจำวัน รายงาน การทดลอง บทละคร บทร้อยกรอง เพิ่มผลงาน เป็นต้น ผลงานจะเป็นสิ่งแสดงให้เห็นการนำความรู้และทักษะไปใช้ในการปฏิบัติงานของผู้เรียน

ทฤษฎีการอ่าน

ความหมายของการอ่าน การอ่าน คือ กระบวนการทางสมองที่จะแปลสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มองเห็นให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ (Hildreth, 1966, p. 62 อ้างถึงใน ชูติ อินัน, 2533, หน้า 5) ซึ่งสอดคล้องกับประเทิน มหาจันทร์ (2530, หน้า 13) ที่ให้ความหมายของการอ่านว่าเป็นกระบวนการในการแปลความของตัวอักษรหรือสัญลักษณ์ที่มีการจดบันทึกไว้ การอ่านที่แท้จริง ผู้อ่านจะต้องเข้าใจความหมายของเรื่องที่อ่าน นั่นก็คือ การเข้าใจภาษาของผู้เขียน และของสิ่งพิมพ์นั้น ๆ จับแนวความคิดจากกลุ่มคำและความหมายต่าง ๆ จากกลุ่มคำ (Gray, 1986 อ้างถึงใน ชูติ อินัน, 2533, หน้า 5) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมความคิดจากสิ่งพิมพ์ นั้นเอง (Zintz, 1980, หน้า 5 อ้างถึงใน ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542) นอกจากนี้ การอ่านยังเป็นกระบวนการทางความคิดที่มีจุดมุ่งหมายและมีความสมบูรณ์อย่างยิ่ง เป็นเอกภาพในขณะที่อ่านสามารถเข้าใจความคิดใหม่ ๆ สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือการพักผ่อนหย่อนใจ และสามารถตีความข้อความที่อ่านได้ (Marksheffel, 1966, p. 12 อ้างถึงใน กัลยา ขวนมาลัย, 2539, หน้า 8)

นอกจากความหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว แม้นมาส ชวลิต (2534, หน้า 232) ยังได้ให้แนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการอ่านไว้ว่า การอ่านคือ การใช้ศักยภาพของสมองเพื่อรับรู้ แปลความหมาย และเข้าใจปรากฏการณ์ข้อมูล ข่าวสาร เรื่องราว ประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก และจินตนาการ ตลอดจนสาระอื่น ๆ ซึ่งมีผู้แสดงออกโดยสัญลักษณ์ที่เป็นลายลักษณ์ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสื่อสาร การอ่านเป็นทักษะพื้นฐาน ซึ่งต้องเรียนเช่นเดียวกับทักษะพื้นฐานอื่น ๆ การเรียนรู้เท่านั้นไม่เพียงพอต้องฝึกฝน หรือพัฒนาระดับความสามารถให้เพิ่มขึ้นอยู่เสมอ ให้สามารถอ่านเนื้อหาซึ่งยากและซับซ้อน ให้เข้าใจและนำมาใช้การได้ ให้เกิดมีนิสัยรักการอ่าน รู้จักวิเคราะห์และเลือกสิ่ง ที่อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในส่วนที่เกี่ยวกับการสื่อสารนั้น วาสนา บุญสม (2542, หน้า 58) ได้กล่าวว่า การอ่าน เป็นการพยายามทำความเข้าใจความหมายจากสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อสารไปยังผู้อ่านเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความคิด ความเข้าใจ แล้วสามารถนำความเข้าใจนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ แฮร์ริส และสมิท (Harris & Smith, 1976, p. 18) ที่กล่าวว่า

การอ่านเป็นกระบวนการของการสื่อความหมายโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และข่าวสารระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน คือ ผู้อ่านจะพยายามตีความหมายของถ้อยคำภาษาที่ผู้เขียนได้เขียนไว้ การที่จะสามารถสื่อความหมายกันได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของผู้อ่านเป็นสำคัญ

การให้คำจำกัดความของการอ่าน ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ของผู้ให้คำจำกัดความ ถ้าพิจารณาในด้านจิตวิทยาจะเกี่ยวข้องกับการจำ และการลืม กล่าวคือ การอ่าน คือการที่ผู้อ่านสามารถจดจำเรื่องได้และเก็บไว้ในสมอง ถ้ามีโอกาสเล่าให้ผู้อื่นฟังก็สามารถเล่าได้ถูกต้อง แต่การที่จะจำได้ก็ต้องเข้าใจความหมายของคำ รู้หน้าที่ของคำ อีกทั้งสามารถแยกพยัญชนะ สระ ตัวสะกด และวรรณยุกต์ออกจากคำได้ (สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, 2537) ไม่เพียงเท่านั้น บันลือ พฤกษ์วัน (2543) ยังได้ให้ความหมายของการอ่านเป็นลำดับขั้นดังนี้

1. การอ่านที่ใช้การผสมเสียงของตัวอักษรหรือสะกดตัวผสมคำ ซึ่งระยะหนึ่งเราใช้กันมาก เรียกว่า อ่านออก เพื่อมุ่งให้ผู้อ่าน อ่านหนังสือได้ถูกต้อง แรกฉาน ขยายประสบการณ์ในการอ่านคำโดยตรง

2. การอ่านที่ใช้ความสามารถในการผสมผสานของตัวอักษรออกเสียงเป็นคำเป็นประโยค ทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของสิ่งที่อ่าน ซึ่งผู้ฟังฟังแล้วรู้เรื่อง เรียกว่า อ่านได้

3. การอ่านที่เหนือกว่า อ่านได้ สามารถใช้เทคนิคการจำรูปคำเข้าใจรูปประโยคแล้วสรุปเรื่องราว เข้าใจเรื่องราวที่ผู้เขียนสื่อความคิดมายังผู้อ่าน คืออ่านแล้วสามารถประเมินผลของสิ่งที่อ่านได้ เรียกว่า อ่านเป็น

4. การอ่านเป็น เป็นการพัฒนาความคิด โดยผู้อ่านใช้ความสามารถหลายๆ ด้าน นับตั้งแต่การสังเกต การจำรูปคำ การใช้ประสบการณ์เดิมมาแปลความ ตีความ หรือถอดความ ให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวที่อ่านได้ดี ตลอดจนนำสิ่งที่อ่านมาใช้ประโยชน์ เป็นแนวคิด แนวปฏิบัติได้ดี

จากทัศนะของนักการศึกษาทั้งหลายข้างต้น สรุปได้ว่า การอ่าน หมายถึง กระบวนการในการแปลความหมายของอักษร สัญลักษณ์ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีการจดบันทึกไว้ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์เดิมและความสนใจเป็นพื้นฐานในการอ่านจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้เร็วขึ้น ฉะนั้นหัวใจของการอ่านก็คือ การเข้าใจและสามารถแปลความหมายของสิ่งที่อ่านได้อย่างถูกต้องนั่นเอง

ความสำคัญของการอ่าน การอ่านมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันจัดได้ว่าเป็นโลกของการอ่าน ซึ่งมีการอ่านแทรกอยู่ในกิจกรรมทุกประเภท สิ่งที่ต้องอ่านมีมากมาย เราจึงจำเป็นต้องอ่านหนังสืออยู่เสมอ เพื่อความรู้ความสามารถ และเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขวาง ดังที่ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) กล่าวว่า การอ่านทำให้คนเป็นคนที่สมบูรณ์ (ซูติ อินมัน, 2533) การศึกษาทุกอย่างต้องอาศัยการอ่านเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ การรู้และใช้วิธีอ่านที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้อ่านทุกคน การรู้จักฝึก

อ่านอย่างสม่ำเสมอก็จะช่วยให้ผู้อ่านมีพื้นฐานในการอ่านที่ดีทั้งจะช่วยให้เกิดความชำนาญและมีความรู้กว้างขวางด้วย (สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, 2537) นอกจากนี้การอ่านยังจะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนดีขึ้น เพราะกิจกรรมการเรียนรู้ต้องอาศัยทักษะการอ่านทั้งสิ้น ถ้ากล่าวถึงด้านอาชีพ การอ่านก็ยังช่วยให้นำความรู้ที่ได้จากการอ่านมาพัฒนาอาชีพของตนให้เจริญก้าวหน้าได้อีกด้วย (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และประภาศรี สีหอำไพ, 2520, หน้า 12 อ้างถึงใน สกุนตา เปลี่ยนกลาง, 2541, หน้า 8) ซึ่งสอดคล้องกับวรรณิ โสมประยูร (2539, หน้า 121-122) ที่กล่าวว่า การอ่านมีความสำคัญต่อทุกเพศทุกวัยและทุกสาขาอาชีพ ดังนี้

1. การอ่านเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาเล่าเรียนทุกระดับ ผู้เรียนจำเป็นต้องอาศัยทักษะการอ่านทำความเข้าใจเนื้อหาสาระของวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองได้รับความรู้และประสบการณ์ตามที่ต้องการ
2. ในชีวิตประจำวันโดยทั่วไป คนเราต้องอาศัยการอ่านติดต่อสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับบุคคลอื่นร่วมไปกับทักษะการฟัง การพูดและการเขียนทั้งในด้านการกิจส่วนตัวและการประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ ในสังคม
3. การอ่านช่วยให้บุคคลสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากสิ่งที่อ่านไปปรับปรุงและพัฒนาอาชีพหรือธุรกิจการงานที่ตัวเองทำอยู่ให้เจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้ในที่สุด
4. การอ่านสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคลในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น ช่วยให้มีมั่นคงปลอดภัย ช่วยให้ได้รับประสบการณ์ใหม่ เป็นที่ยอมรับของสังคม
5. การอ่านทั้งหลายจะส่งเสริมให้บุคคลได้ขยายความรู้และประสบการณ์เพิ่มขึ้นอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ทำให้เป็นผู้รอบรู้ เกิดความมั่นใจในการพูดจาปราศรัย
6. การอ่านหนังสือหรือสิ่งพิมพ์หลายชนิดนับว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการที่น่าสนใจมาก เป็นการช่วยให้บุคคลใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเกิดความเพลิดเพลินสนุกสนานได้เป็นอย่างดี

7. การอ่านเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีต จะช่วยให้ผู้อ่านรู้จักอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของคนไทยเอาไว้และสามารถพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปได้

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การอ่านยังส่งผลการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (บันลือ พฤกษ์วัน, 2534)

1. การอ่านจะช่วยพัฒนาภาษาพูด จะเห็นได้จากผู้ได้รับการศึกษาจะใช้ภาษาพูดใกล้เคียงกับภาษาหนังสือ เราจึงรู้ได้ทันทีว่าคู่สนทนาได้รับการศึกษามากน้อยเพียงใดจากการสนทนา

2. การอ่านช่วยพัฒนาพื้นฐานในการฟังให้สามารถฟังเรื่องราวต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจได้ดี

3. การอ่านช่วยพัฒนาทักษะในการเขียน ผู้อ่านย่อมได้แบบอย่างการใช้ภาษาจากการอ่าน ทั้งนี้เพราะสำนวนภาษาที่ได้จากการอ่านย่อมเป็นสำนวนภาษาที่ถูกต้องกว่า ใช้ในการเขียนสื่อความ ใช้ในการบันทึกเรื่องราวได้ดี

4. การอ่านย่อมช่วยพัฒนาการใช้ภาษาได้ถูกต้องสอดคล้องกับหลักภาษาได้ดี ดังนี้
ผู้เรียน อ่านเป็น อ่านมาก ย่อมช่วยพัฒนาทักษะของทุกองค์ประกอบของการพัฒนาทักษะทางภาษา

จากความสำคัญของการอ่านสรุปได้ว่า การอ่าน มีความสำคัญทั้งต่อตนเอง และต่อสังคม กล่าวคือมีความสำคัญต่อตนเอง ในการพัฒนาทักษะการฟัง พูด เขียน ใช้ภาษา การศึกษาค้นคว้า หาความรู้ ความเพลิดเพลิน และการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ความสำคัญต่อสังคม ในด้านความเป็นอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข การพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการสืบทอดวัฒนธรรม

จุดมุ่งหมายของการอ่าน การอ่านแต่ละครั้งจะมีจุดมุ่งหมายในการอ่านแตกต่างกันออกไปถ้าผู้อ่านตั้งจุดมุ่งหมายในการอ่านแต่ละครั้งไว้ จะช่วยให้การอ่านมีความชัดเจน ดังที่นักการศึกษาหลาย ๆ ท่านได้ให้จุดมุ่งหมายในการอ่านไว้ ดังนี้

1. การอ่านเพื่อพัฒนาทักษะการอ่าน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา ให้สามารถอ่านได้ถูกต้อง คล่องแคล่ว และรวดเร็ว อ่านแล้วรู้เรื่อง จับใจความได้ สามารถตอบคำถามและเล่าเรื่องได้ มีทักษะทั้งการอ่านออกเสียงและการอ่านในใจ (บรรเทา กิตติศักดิ์, 2526 อ้างถึงใน สกฤณา เปลี่ยนกลาง, 2541)

2. การอ่านเพื่อหาความรู้ เป็นการอ่านเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวันเช่น ข่าวดารข้อมูล หรือ หาความรู้เพิ่มเติมเพื่อประกอบอาชีพที่เน้นวิทยาการแขนงต่าง ๆ (กัลยา ขวนมาลัย, 2539) หรือเพื่อตอบปัญหาข้อข้องใจ หรืออ่านเพื่อทำการค้นคว้าวิจัย (ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542)

3. อ่านเพื่อให้เกิดความคิด เป็นการอ่านวัสดุสิ่งพิมพ์ที่แสดงทรรศนะ ได้แก่ บทความ บทวิจารณ์ วิจัยต่าง ๆ การอ่านในลักษณะนี้เป็นการอ่านเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดที่สำคัญ การจัดลำดับขั้นแนวความคิดของผู้เขียนพร้อมทั้งพิจารณาหาเหตุผลและแรงจูงใจในการเขียนเรื่องนั้นขึ้นมา (กัลยา ขวนมาลัย, 2539) หรืออ่านเพื่อจับใจความสำคัญของเรื่อง หารายละเอียดของเรื่อง หรืออ่านเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์จากข้อมูลที่ได้ หาประเด็นว่าส่วนใดเป็นข้อเท็จ ส่วนใดเป็นของจริง (วรรณิ โสมประยูร, 2539)

4. อ่านเพื่อหาความบันเทิง เป็นการอ่านที่ทำให้เกิดความคิดเห็น จินตนาการ และเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้เกิดความสนุกสนาน (บรรเทา กิตติศักดิ์, 2526 อ้างถึงใน สกฤณา เปลี่ยนกลาง,

2541) หนังสือที่อ่านเป็นประเภทประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น วรรณคดี ซึ่งอ่านแล้วทำให้เกิดความสนุกสนาน ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด (กัลยา ขวนมาลัย, 2539)

5. การอ่านเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ (วรรณิ โสมประยูร, 2539)

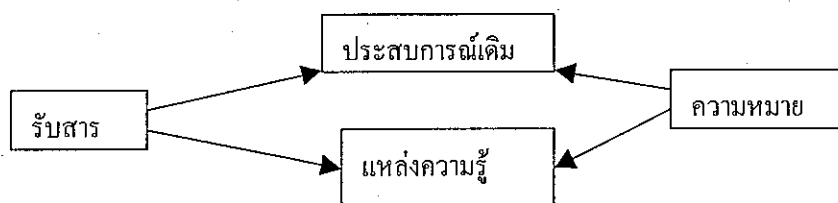
6. อ่านเพื่อสนองความต้องการอื่น ๆ เป็นการช่วยชดเชยความต้องการที่ยังขาดอยู่ เช่น ความต้องการความมั่นคงในชีวิต ต้องการเป็นที่ยอมรับเข้ากลุ่มเพื่อน ผู้อ่านอาจใช้หนังสือในการแก้ปัญหาของตนเพื่อขยายขอบเขตของความสนใจในสิ่งใหม่ ๆ (กัลยา ขวนมาลัย, 2539)

สรุปได้ว่า การอ่านมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ อ่านเพื่อรู้ ทั้งในเรื่องสนองความอยากรู้ อยากเห็นของตนเอง และการศึกษาหาความรู้ ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และการอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน บันเทิงใจ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน และการสอนอ่าน การอ่านเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน นักการศึกษาได้กำหนดทฤษฎีการอ่านใช้เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการอ่าน ซึ่งทฤษฎีการอ่านที่บรรดานักการศึกษาได้นำเสนอนั้นบางอย่างมีลักษณะคล้ายกัน แต่บางอย่างก็มีส่วนที่แตกต่างกัน โดยสรุปแล้วมีดังต่อไปนี้ (สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, 2537)

1. ทฤษฎีเน้นความสัมพันธ์ของข้อความ เป็นทฤษฎีที่เน้นใจความสำคัญของสารเป็นหลัก ในข้อความหนึ่ง ๆ จะมีใจความสำคัญ เมื่อผู้อ่านได้อ่านสารแล้วจะนำใจความสำคัญในแต่ละข้อความมารวมกันโดยให้ต่อเนื่อง แล้วทำความเข้าใจใจความเหล่านั้นอีกครั้งหนึ่ง ทฤษฎีนี้ยังแยกออกไปตามแนวคิดของนักการศึกษาได้แก่ ทฤษฎีของ ทราบาสโซ (Trabasso) ทฤษฎีของ เซส (Chase) กับ คลาร์ค (Clark) และทฤษฎีของ รูเมลฮาร์ท (Rumelhart) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ทฤษฎีของ ทราบาสโซ ได้กล่าวว่า การอ่านเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กัน 2 ประการ คือ ผู้อ่านรับรู้สาร ต่อจากนั้นจะทำการเปรียบเทียบโดยอาศัยประสบการณ์เดิม ทฤษฎีนี้ได้เน้นว่าระดับการอ่านของผู้อ่านจะไม่คงที่ ในขณะที่อ่านข้อความ ผู้อ่านจะควบคุมเพียงโครงสร้างผิวเผินจนกว่าสารที่รับรู้จะได้รับการเปรียบเทียบ ลำดับขั้นการอ่านแสดงได้ดังนี้

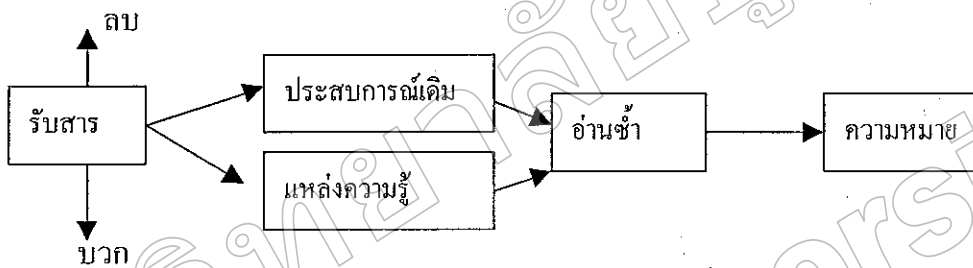
ภาพที่ 1 ลำดับขั้นการอ่านตามทฤษฎีของทราบาสโซ

1.1.1 การรับสาร โดยใช้สายตารับรู้

1.1.2 การใช้ประสบการณ์เดิม ความจริงและภาพ ทำการเปรียบเทียบกับสารที่ได้ รับว่าแตกต่างไปจากประสบการณ์เดิมหรือไม่ ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่รู้จัก ผู้อ่านจะอ่านทบทวน จนกว่า จะตัดสินใจว่าอะไรคือคำตอบที่แท้จริง

1.1.3 คำตอบที่ได้จากการเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิมหรือโดยอาศัยความรู้ จากแหล่งอื่นมาช่วยตัดสินใจนั้น ถือว่าเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการอ่าน

1.2 ทฤษฎีของเซส และคลาร์ก เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงความสัมพันธ์ของใจความที่อ่าน กับประสบการณ์เดิม โดยมีขั้นตอนของการอ่านดังแผนภูมิ

ภาพที่ 2 ลำดับขั้นการอ่านตามทฤษฎีของเซสและคลาร์ค

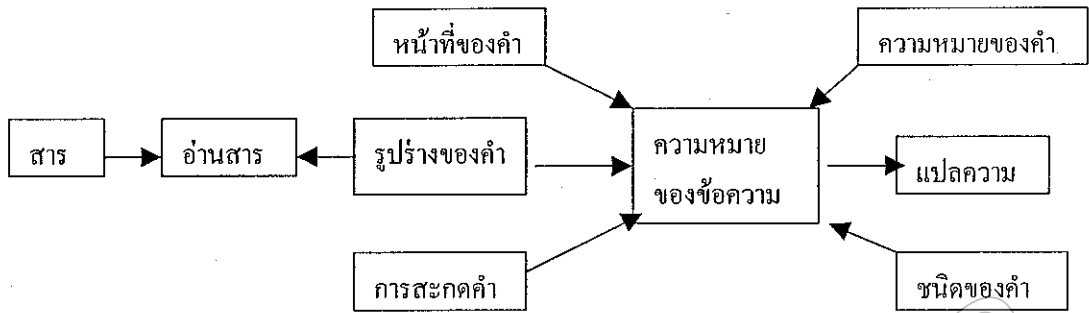
1.2.1 ผู้อ่านจะรับสารแล้วทำการเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของจริงและภาพ ถ้าไม่ตรงกับข้อมูลดังกล่าว หรือยังไม่มีความแน่ใจ ก็จะใช้วิธีการอ่านซ้ำข้อความนั้น

1.2.2 สารที่ให้ความรู้สึกในทางลบ จะใช้เวลาในการรับรู้ไว้นานกว่า หมายความว่า เมื่อรับรู้แล้วจะเก็บไว้นานกว่าสารที่ให้ความรู้สึกทางบวก ซึ่งระยะเวลาในการเก็บจะสั้นกว่าหรือ อาจลืมได้เร็วกว่าสารที่ให้ความรู้สึกทางลบ

1.2.3 ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปร่าง ลักษณะและความหมายของคำจะได้รับการ บันทึกไว้ในสมอง

1.3 ทฤษฎีของ รูเมลฮาร์ท ได้กล่าวถึงการอ่านว่าเป็นกระบวนการที่ทำงานคล้ายกับ เครื่องคอมพิวเตอร์ มีความซับซ้อน แต่ละขั้นตอนจะมีความสัมพันธ์กัน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะทำให้การอ่านไม่สมบูรณ์

๖
372, A
ก 172 ก
๑

ภาพที่ 3 ลำดับขั้นการอ่านตามทฤษฎีของรูเมลฮาร์ท

ผู้อ่านจะเริ่มต้นด้วยการอ่านสารโดยพิจารณารูปร่างของคำที่รู้จัก เพื่อทำความเข้าใจความหมายต่อจากนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความหมายของคำกับความรู้เดิมที่มีอยู่เพื่อเป็นการพิสูจน์หาข้อเท็จจริง โดยผู้อ่านจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของคำ ความหมาย การสะกดคำ และ ชนิดของคำ องค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้ผู้อ่านสามารถแปลความของสารได้ หลักสำคัญของทฤษฎีมีอยู่ 4 ประการ คือ

1.3.1 การที่ผู้อ่านจะรับรู้ว่าคำนั้นเป็นคำชนิดใด ต้องสังเกตหน้าที่ของคำที่อยู่ใกล้เคียงในประโยคเดียวกันหรือในข้อความใกล้เคียงกันว่าคำนั้นทำหน้าที่อย่างไร

1.3.2 การที่ผู้อ่านจะรับรู้ความหมายของคำขึ้นอยู่กับความเข้าใจความหมายของคำใกล้เคียงอาจเป็นคำที่มาก่อนหรือมาหลังก็ได้ จะเป็นแนวทางชี้แนะให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายใหม่ได้เร็วขึ้น

1.3.3 การที่ผู้อ่านจะรับรู้หน้าที่ของคำนั้น ขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้อ่านเกี่ยวกับหน้าที่ของคำอื่นที่มาก่อนหรือมาหลังคำใหม่ จะเป็นแนวทางช่วยชี้แนะหน้าที่ของคำใหม่ให้ผู้อ่านเข้าใจ

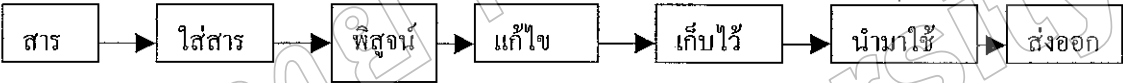
1.3.4 การที่ผู้อ่านจะแปลความหมายของคำขึ้นอยู่กับการชี้แนะของคำบางคำ

2. ทฤษฎีเน้นการวิเคราะห์ข้อความ เป็นทฤษฎีที่เน้นความสำคัญของขององค์ประกอบย่อยของประโยค ได้แก่ ประธาน กริยา กรรม และส่วนขยาย ผู้ที่สนับสนุนทฤษฎีนี้ได้แก่ คอว์เวส (Dawes) และ เฟรดเดอริเคน (Frederiken) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ทฤษฎีของ คอว์เวส ได้กล่าวว่า ข้อความหรือเรื่องราวที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงประโยคให้มีความเกี่ยวข้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนเป็นที่เข้าใจของผู้อ่าน ในลักษณะเช่นนี้ ถือว่ามีความสัมพันธ์เป็นบวก ความสัมพันธ์ในที่นี้คือความเกี่ยวข้องกับความหมายในแต่ละประโยคนั้นเอง

2.2 ทฤษฎีของ เฟรดเดอริเคน ทฤษฎีนี้ได้นำโครงสร้างทางหลักภาษาเป็นแกนสำหรับสร้างความเข้าใจในการอ่าน กล่าวคือผู้อ่านจำเป็นต้องทำความเข้าใจความหมายของถ้อยคำในประโยค การเข้าใจหน้าที่ของคำ การนำถ้อยคำมาเชื่อมโยง โดยอาศัยวิธีการทางหลักภาษา ซึ่งโครงสร้างของประโยคจะประกอบด้วย ประธาน กริยา กรรม และส่วนขยาย นอกจากนี้เขายังได้กล่าวว่าการอ่านเป็นกระบวนการที่คล้ายกับโปรแกรมของเครื่องคิดเลข เมื่อใส่สารเข้าไปในโปรแกรมแล้ว จำเป็นต้องได้รับการพิสูจน์จากผู้อ่านว่าถูกต้องหรือไม่ ทั้งนี้โดยใช้ประสบการณ์เดิมของผู้อ่านมาเปรียบเทียบหรือตัดสิน เมื่อได้รับการพิสูจน์แล้วจึงทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยการเก็บส่วนที่เป็นความรู้ไว้ในสมอง ส่วนที่ไม่จำเป็นก็จะทิ้งไป ความรู้ที่เก็บไว้นั้นจะได้รับการนำมาใช้เมื่อถึงเวลาจำเป็น

กระบวนการอ่านตามแนวคิดของ เฟรดเดอริเคน

ภาพที่ 4 กระบวนการอ่านตามแนวคิดของเฟรดเดอริเคน

ในเรื่องของการสอนอ่านได้มีนักทฤษฎี และนักการศึกษา ได้เสนอทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการสอนอ่านไว้ดังนี้

- 1. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์
เพียเจต์ (Piaget, 1955 cited in Reutzel & Cooter, 1996) ได้แสดงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กตั้งแต่แรกเกิดไปจนโต โดยแบ่งออกเป็น 4 ลำดับขั้น ซึ่งประเทิน มหาจันทร์ (2530 อ้างถึงใน สกุนา เปลี่ยนกลาง, 2541) กล่าวถึง การใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ เป็นหลักในการสอนอ่าน ดังนี้
 - 1.1 ระยะประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว (Sensorimotor) เป็นระยะที่เด็กจดจำสิ่งต่าง ๆ โดยการจับต้อง การสอนอ่านจำเป็นต้องใช้รูปธรรมเป็นอันดับแรก
 - 1.2 ระยะก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Thought) เป็นระยะที่ความคิดเป็นไปโดยการหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เด็กมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์ และยังไม่มีเหตุผล มีความสามารถในการใช้ภาษาแต่เป็นภาษาที่เกี่ยวข้องกับตนเองเป็นส่วนใหญ่ ความคิดขึ้นอยู่กับสิ่งที่รับรู้หรือสิ่งที่เห็นด้วยตา ดังนั้นในการสอนอ่านจึงยังคงใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรม

1.3 ระเบียบปฏิบัติการคิดด้วยรูปธรรม (Concrete Operation) ระเบียบนี้เป็นระยะที่การคิดอย่างมีเหตุผลเกิดขึ้น การสอนอ่านสามารถสอนในลักษณะนามธรรมได้

1.4 ระเบียบปฏิบัติการคิดด้วยนามธรรม (Formal Operation) เป็นระยะที่เป็นการคิดอย่างนามธรรมและการสร้างความคิดรวบยอดเกิดขึ้นอย่างมั่นคง สามารถสอนอ่านให้เข้าใจความหมาย อ่านอย่างอนุมานและอ่านเพื่อประเมินได้

2. ทฤษฎีสกีม่า

สกีม่า (Schemas) คือ โครงสร้างของข้อมูลที่แสดงถึงความคิดรวบยอดซึ่งเก็บไว้ในความทรงจำ มีโครงสร้างความรู้ที่เกี่ยวกับความคิดรวบยอดต่าง ๆ เกี่ยวกับวัตถุ สถานการณ์ ประสบการณ์ การจัดลำดับประสบการณ์ เหตุการณ์ และลำดับของเหตุการณ์ การกระทำและลำดับของการกระทำต่าง ๆ (Reutzel & Cooter, 1996)

รูเมลฮาร์ต (Rumelhart, 1981 อ้างถึงใน สมเกียรติ กินจาปา, 2545) ได้สรุปการนำเอาทฤษฎีสกีม่า มาใช้ในการอธิบายการอ่านดังนี้ คือ ความเข้าใจในการอ่านจะเกิดได้หากผู้อ่านมีความรู้ทางภาษาและความรู้ทั่วไป ในขณะที่อ่านความรู้เหล่านี้จะถูกกระตุ้นให้ทำงานโดยกระบวนการทางสมอง ผู้อ่านจะใช้ทฤษฎีสกีม่า หรือ โครงสร้างความรู้เดิมทั้งด้านภาษาและความรู้ทั่วไปที่มีอยู่พร้อมแล้วมาช่วยในการทำความเข้าใจเรื่องที่อ่าน

แนวทางในการนำทฤษฎีสกีม่า มาประยุกต์ใช้

1. ตรวจสอบว่านักเรียนรู้อะไรแล้วบ้าง
2. กระตุ้นให้นักเรียนนำความรู้เดิมออกมาใช้
3. เพิ่มเติมความรู้เดิมให้แก่เด็กเรียน
4. เชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม

แลปปี้ และฟlood (Lapp & Flood, 1983, p. 162 อ้างถึงใน ศศิธร วงศ์ชาติ, 2542)

ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการสอนอ่านจากนักจิตวิทยาหลายท่าน สรุปเป็นทฤษฎีการสอนอ่านได้

3 ทักษะ ดังนี้

1. ทักษะที่ยึดเนื้อหาเป็นหลัก ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการอ่านถอดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการอ่าน การอ่านเป็นการวิเคราะห์หน่วยย่อย ๆ ของหน่วยใหญ่ ดังนั้นการอ่านจึงต้องวิเคราะห์สระ และพยัญชนะแต่ละตัว แล้วนำมารวมเป็นคำคำหนึ่ง แล้ววิเคราะห์คำในประโยคว่ามีความหมายอย่างไร

2. ทักษะที่ยึดผู้เรียนเป็นหลัก ถือว่าผู้อ่านเป็นแหล่งที่มาของความหมายที่ได้จากการอ่าน เพราะผู้อ่านเป็นผู้มีประสบการณ์ความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ โดยนำสิ่งเหล่านี้มาช่วยในการแปลความหมายในกระบวนการอ่านนั้น ๆ

3. ทักษะที่คิดเนื้อหาและผู้เรียนร่วมกัน ซึ่งการตอบสนองตัวอักษร ลำดับเหตุการณ์ และโครงสร้างประโยคต้องนำมาใช้พร้อมกับความเข้าใจในกลุ่มคำ ซึ่งผู้อ่านนำความรู้ทางภาษาไปสู่การแปลความหมายจากเนื้อเรื่อง

ในการดำเนินการสอนอ่านบันทึก พลิกะวัน (2534) ได้สรุปหลักการสอนอ่านไว้ดังนี้

1. เริ่มบทสอนอ่าน มุ่งให้อ่านได้ ใช้การอ่านได้ตามความหมายของการอ่านให้อ่านแล้วรู้เรื่อง

1.1 นิทานสั้นหรือเรื่องราวสั้น ๆ มีภาพประกอบ เพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จง่าย

1.2 สอนให้อ่านเป็นคำเป็นประโยค

1.3 เด็กได้เรียนอ่านทางตา โดยสังเกต อ่านภาพ เดาเรื่อง และฝึกอ่านทีละประโยค

2. สรุปเรื่องที่อ่านโดยการแสดงประกอบเรื่อง อภิปราย สรุปเรื่อง สนองความต้องการและความสนใจของเด็กผู้เรียน เช่น เด็กสนใจที่จะอ่านและฟังนิทานมากที่สุด เป็นต้น

3. ใช้คำแม่บทหรือคำใหม่ที่มีความถี่สูงเป็นตัวนำในการสอนให้

4. ใช้คำในบทอ่าน หรือบทแจกถูกนำไปสู่การสร้างแผนภูมิประสบการณ์

4.1 สอนให้อ่านเป็น โดยขยายประสบการณ์จากเรื่องราวที่ได้จากคำในบทอ่าน

และบทแจกถูก

4.2 สอนให้อ่านโดยวิธีจำรูปคำ โดยการอ่านแผนภูมิประสบการณ์

4.3 เด็กได้เรียนอ่านทางสมอง ระลึกภาพ แล้วเล่าเรื่องจากภาพแห่งประสบการณ์

ครูและนักเรียนนำคำและประสบการณ์เหล่านั้นมาเรียบเรียง จัดทำเป็นเรื่องราว มุ่งให้เด็กได้ใช้ประโยชน์จากการอ่านไปเรียนรู้ในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ ด้วย

5. จัดกิจกรรมหลากหลาย นับเป็นส่วนสำคัญในการสอนอ่านและการสอนทั้งปวงที่ต้องใช้ ทั้งนำบทเรียนเสริมช่วงความสนใจ เชื่อมโยงบทเรียน เสริมบทเรียน และสรุปบทเรียน

6. การประเมินผลงาน เป็นการจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้จัดแสดงผลงาน ทบทวนบทเรียนทั้งการอ่านและอื่น ๆ ตลอดจนเป็นการให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถที่จะปรับปรุงผลงาน หลังจากที่ได้สังเกตเปรียบเทียบผลงานกับเพื่อน ๆ

จากทฤษฎี และหลักการต่าง ๆ ที่กล่าวมาครูผู้สอนสามารถพิจารณาเลือกใช้ทฤษฎีที่เหมาะสม และนำแนวทางการสอนดังกล่าวไปใช้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่อ่านและสามารถนำสิ่งที่ได้จากการอ่านนั้น ๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ต่อไป

ความเข้าใจในการอ่าน

ความหมายของความเข้าใจในการอ่าน ความเข้าใจในการอ่านเป็นความสามารถของผู้อ่านที่ใช้ความคิดตามข้อเขียนที่ผู้เขียนได้เขียนไว้ ผู้อ่านจะต้องเข้าใจภาษาของผู้เขียนและตีความให้ตรงกับความต้องการของผู้เขียน (Shepherd, 1973, p. 79 อ้างถึงใน กนกรัตน์ หมั่นวาจา, 2545, หน้า 28) การตีความเป็นการตีความเรื่องที่อ่านจากประสบการณ์ของผู้อ่านโดยใช้ความรู้เดิมในการตีความ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Car, 1983 อ้างถึงใน สุภาพร อินทร์หอม, 2542) สอดคล้องกับ อภิวันท์ บัณฑิตศักดิ์ (2543) ที่สรุปว่าความเข้าใจในการอ่าน เป็นความสามารถในการจับใจความสำคัญ การแปลความ ตีความ ขยายความ และการสรุปความ โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้อ่านเป็นพื้นฐานเกิดเป็นความเข้าใจขึ้น ซึ่งบลูม (Bloom, 1956) ได้อธิบายพฤติกรรมความเข้าใจ ดังนี้

1. การแปลความ คือ ความสามารถแปลความหมายของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่ปรากฏโดยตรงหรือความหมายโดยนัยได้

1.1 การตีความ คือ ความสามารถเข้าใจความคิดที่ผู้เขียนไม่ได้บอกไว้อย่างชัดเจน หรือมีความหมายโดยนัยออกมาเป็นความคิดของตนเองได้

1.2 การขยายความ คือ ความสามารถขยายความของเรื่องให้ไกลไปจากสภาพข้อเท็จจริงเดิม

อีกทั้งเบอร์ตัน (Burton, 1956 อ้างถึงใน วันทนา กันทะหงษ์, 2543) ยังได้กล่าวถึงทักษะที่แสดงถึงความเข้าใจในการอ่านไว้ดังนี้

1. การเข้าใจความหมายของคำศัพท์
2. การเรียงลำดับความได้
3. การจับความคิดได้
4. การสังเกตความสัมพันธ์ของข้อความได้
5. การจำแนกประเภทได้ สรุปความได้ และการคาดการณ์ล่วงหน้าได้

นอกจากนี้ ดนยา วงศ์ระชะชัย (2542) ได้กล่าวถึง การอ่านเพื่อความเข้าใจว่าประกอบด้วย การอ่านเพื่อจับใจความ การอ่านเพื่อตีความ และการอ่านอย่างใช้วิจารณญาณ ซึ่งแววมยุรา เหมือนนิล (2541) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าผู้อ่าน อ่านจับใจความได้โดยพิจารณาทักษะต่อไปนี้

1. การจัดลำดับเหตุการณ์ในเรื่องที่อ่านและสามารถเล่าได้โดยใช้คำพูดของตนเอง
2. การบอกเล่าความทรงจำจากการอ่านในสิ่งที่เฉพาะเจาะจงได้ เช่นสถานที่ เหตุการณ์ วันที่ เป็นต้น

3. การปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อเสนอแนะหลังการอ่านได้
4. การรู้จักแยกข้อเท็จจริง ความคิดเห็น หรือจินตนาการได้
5. การรวมข้อมูลใหม่กับข้อมูลที่มีอยู่แล้วได้
6. การเลือกความหมายที่ถูกต้องและนำไปใช้ได้
7. การให้ตัวอย่างประกอบได้
8. การจำแนกใจความสำคัญและส่วนขยายใจความสำคัญได้
9. การกล่าวสรุปได้

แนวทางการอ่านตีความ

1. ทำความเข้าใจ ศัพท์ ลำนวน ในข้อความเสียก่อน
2. จับใจความและสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นถ้อยคำ ลำนวนของผู้อ่านให้ผู้อื่นเข้าใจได้ครบถ้วน และตรงตามสารเดิม

3. ขั้นตีความ คือผู้อ่านต้องเข้าใจเรื่องราวและมองเห็นสิ่งต่อไปนี้คือ

3.1 จับเจตนาของผู้เขียนได้

3.2 จับน้ำเสียงหรือท่าทีของผู้เขียนได้

3.3 ตีความเนื้อหาได้ โดยเรียบเรียงให้ผู้อื่นเข้าใจได้ตรงกัน

3.4 อธิบายขยายความได้ โดยพิจารณาหาเหตุผลให้รอบคอบ นำมาประมวลเข้ากับความคิดของตนเอง พิจารณาว่าข้อความนี้ ควรจะเกี่ยวข้องกับเรื่องใด

การอ่านอย่างใช้วิจารณญาณ ผู้อ่านจำเป็นต้องมีทักษะต่อไปนี้

1. จำแนกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็นและการอ้างอิงได้
2. เข้าใจความคิดของผู้เขียน
3. ตีความหมายเกี่ยวกับภาพและภาษาที่มีใช้ตัวอักษรได้
4. ประเมินค่าความเชื่อถือของข้อมูลได้ว่า เป็นความจริง หรือเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ หรือเป็นการเพื่อผิด

5. ใช้จินตนาการและแสดงปฏิกิริยาต่อสิ่งที่อ่าน ซึ่งประกอบด้วย การใช้ปัญญาและอารมณ์หรือความประทับใจจากข้อความที่อ่าน

6. ทายสิ่งที่จะอ่านต่อไปล่วงหน้าได้
7. สรุปความตามหลักฐานที่ได้
8. ตัดสินอย่างมีเหตุผลและสรุปได้
9. เปรียบเทียบความเห็นที่คล้ายกันและต่างกันได้
10. เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง เวลา สถานที่ การลำดับเรื่อง เหตุและผล

11. เข้าใจข้อคิดหรืออคติของผู้เขียน

12. มีความรู้และปฏิกิริยาต่อวิธีพูด และเขียนต่าง ๆ กัน เช่น การเสียดสี อากถาง

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ความเข้าใจในการอ่านคือความสามารถของผู้อ่าน ในการเข้าใจความหมายของคำ ถิ่นนวน โวหาร เข้าใจการเปรียบเทียบ จับประเด็นสำคัญ ตีความ สรุปความ

ระดับความเข้าใจในการอ่าน ระดับความเข้าใจในการอ่านเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ ควรคำนึงถึงในการอ่านเพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านให้ดีขึ้น มีนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน ได้แบ่งความเข้าใจเป็นระดับต่าง ๆ ไว้ดังเช่น ดอลล์แมน และคณะ (Dallman et al., 1978, p. 166 อ้างถึงใน ศศิธร วงษ์ชาติ, 2542, หน้า 18) แบ่งระดับความเข้าใจในการอ่านเป็น 3 ระดับ

1. ระดับความเข้าใจข้อเท็จจริง หมายถึง ความเข้าใจเนื้อเรื่องที่อ่านตามตัวหนังสือที่ เขียนไว้

2. ระดับความเข้าใจขั้นตีความ คือ ความเข้าใจโดยอาศัยการสรุปความ ตีความ และการ แปลความจากเรื่องที่อ่านได้

3. ระดับความเข้าใจขั้นประเมินค่า คือ ความสามารถในการประเมินค่า สิ่งที่ผ่านมา โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้อ่านพิจารณาตัดสิน

ซึ่งสอดคล้องกับศรีรัตน์ เจริญกลิ่นจันทร์ (2536) ที่สรุประดับของความเข้าใจไว้ดังนี้

1. อ่านได้ คือการอ่านเอาเรื่อง การอ่านระดับนี้คืออ่านหนังสือออก สามารถอ่านได้ โดยตลอด อ่านแล้วรู้เรื่องราว เรื่องอะไร เป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับใคร ผู้อ่านจะใช้ความสามารถ ด้านความจำ เป็นส่วนใหญ่ เมื่อจำเรื่องได้ก็เข้าใจเรื่องทันที

2. อ่านเป็น คือการอ่านแล้วต้องแปลความ ตีความ ขยายความ ผู้อ่านต้องใช้ความสามารถ นอกเหนือไปจากการอ่านเอาเรื่อง คือต้องจำเรื่อง ต้องแปลความ ต้องขยายความ เป็นระดับ ความเข้าใจที่สูงไปกว่าระดับอ่านเอาเรื่อง

3. อ่านเก่ง คือการอ่านขั้นวิจาร์ณ การอ่านระดับนี้ต้องใช้ความสามารถของสติปัญญา ขั้นสูงสุด โดยอาศัยการอ่านทั้ง 2 ระดับเป็นพื้นฐาน ต่อจากนั้น ผู้อ่านจะต้องอาศัยประสบการณ์ ของตน ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การประเมินค่ามาช่วยในการตัดสินใจและวินิจฉัย เรื่องและข้อความที่ตนอ่านอีกต่อหนึ่ง เป็นการอ่านที่ต้องใช้ความเข้าใจสูงสุด

อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวความคิดของ ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542) อีกด้วย ซึ่งได้แบ่ง ระดับการอ่านไว้ดังนี้

1. ระดับการอ่านเอาเรื่อง การอ่านระดับนี้บังคับแล้วว่าอ่านหนังสือออก อ่านได้ อ่านแล้วรู้เรื่อง เป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับใคร ผู้อ่านจะใช้ความสามารถด้านความจำ เป็นส่วนใหญ่

2. การอ่านแปลความ ตีความ ขยายความ ผู้อ่านต้องใช้ความสามารถเหนือไปจากการอ่านเอาเรื่อง คือ ต้องจำเรื่อง ต้องแปลความ ต้องขยายความเป็นระดับความเข้าใจที่สูงไปกว่าระดับอ่านเอาเรื่อง

3. การอ่านขั้นวิจารณ์ การอ่านระดับนี้ ต้องใช้ความสามารถของสติปัญญาขั้นสูงสุด โดยอาศัยการอ่านระดับอ่านเรื่อง การแปลความเป็นพื้นฐาน ต่อจากนั้นผู้อ่านต้องอาศัยประสบการณ์ของตน หรือ ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์การประเมินค่า ช่วยในการตัดสินใจเรื่องและข้อความที่ตนอ่าน

นอกจากนี้ ยังมีระดับความเข้าใจที่แบ่งเป็นระดับต่ำ และระดับสูง ดังเช่นระดับความเข้าใจในการอ่านของบันลือ พลฤกษ์วัน (2534) ที่กล่าวถึงไว้ดังนี้

1. ความเข้าใจในระดับต่ำ หมายถึง ความเข้าใจในข้อเท็จจริงจากสิ่งที่อ่าน
2. ความเข้าใจในระดับที่สูงขึ้นหมายถึงมุ่งให้ผู้เรียนสามารถคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เหตุผลจากเรื่องที่อ่าน และสรุปเรื่องที่อ่านได้
3. ความเข้าใจในระดับสูงหรือลึกซึ้ง หมายถึงการที่ผู้อ่านสามารถใช้ความรู้พื้นฐานและความเป็นพหูสูตรตรวจสอบ พิสูจน์แล้วเข้าใจ เลือกตัดสินใจ ขั้นนี้เป็นการอ่านอย่างพินิจ อ่านอย่างมีวิจารณญาณหรือไตร่ตรองโดยตรวจสอบหาความดีเด่น หาจุดบกพร่อง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่จะขจัดข้อบกพร่องนั้นได้ด้วย

และแม่นมาส ขวลิขิต (2546) ได้แบ่งระดับความเข้าใจในการอ่านที่เรียกชื่อต่างออกไป

คือ

1. อ่านออก คือ สามารถผสมสระและพยัญชนะได้
2. อ่านได้ คือ อ่านได้คล่องแคล่ว รู้ความหมายของคำและข้อความนั้น
3. อ่านเป็น คือ อ่านเข้าใจความ จับความหมายของประโยค ข้อความ และเรียงความทั้งหมดได้ สามารถวิเคราะห์ วิจารณ์ รู้จักประเมิน สังเคราะห์ นำไปใช้เป็นประโยชน์ได้

สรุปได้ว่า ระดับความเข้าใจ นั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานที่ไม่ยากซับซ้อนนักแล้วค่อยยากขึ้น ต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้นผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้เรียนด้วยในการกำหนดจุดประสงค์ของการอ่านให้เหมาะสมกับระดับชั้นและอายุ ความสามารถในการอ่านของผู้เรียน

กระบวนการอ่านเพื่อความเข้าใจ กระบวนการในการอ่านเพื่อความเข้าใจเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้จากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกัน คือ

ภาพที่ 5 กระบวนการอ่านเพื่อความเข้าใจ

อธิบายได้ว่า ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจในการอ่านอย่างถูกต้อง รวดเร็วมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับทักษะของผู้อ่านอันเกิดจากการใช้ประโยชน์ขององค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน คือ ความสามารถในการใช้สติปัญญาที่จะพิจารณาทำความเข้าใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการ ใช้กระบวนการอ่านของตน และความสามารถในการใช้ความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อ่านช่วยสร้าง หรือขยายความเข้าใจในสิ่งที่อ่าน ตลอดจนความสามารถใช้กลวิธีการอ่านแบบต่าง ๆ อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ของการอ่าน (บันลือ พฤษะวัน, 2532)

นักจิตวิทยาแบบปัญญานิยมได้ศึกษาผลการวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการสอนและการอ่าน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพบว่า ความเข้าใจในการอ่านและอ่าน ได้รวดเร็วนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่เน้นคือ (บันลือ พฤษะวัน, 2543)

1. เน้นความสำคัญที่ผู้อ่านใช้ความรู้เดิมเกี่ยวกับสิ่งที่อ่าน ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้าง ข้อเขียน ความรู้และประสบการณ์ทั่วไปในการดำรงชีวิตเข้าเชื่อมโยงกับข้อเขียนนั้น ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจหรือกำหนดความหมายให้กับข้อความที่อ่าน
2. เน้นความสำคัญของการใช้ความคิดพิจารณาของตัวผู้อ่านเพื่อที่จะประเมินตนเอง อยู่ตลอดเวลาที่อ่านว่าอ่านแล้วเข้าใจหรือไม่ ถ้าไม่เข้าใจก็จะนำกลวิธีการอ่านมาใช้แก้ปัญหาให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่อ่านได้โดยตลอด

การสอนความเข้าใจในการอ่าน การสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในการอ่านนั้น มี นักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนะไว้ อาทิ บอส และวอเฟิน (Bos & Vaughn, 1994, p. 175 อ้างถึงใน อรรณพ น้อยมุข, 2544, หน้า 34) ได้เสนอแนวทางในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในการอ่านไว้อย่างเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นก่อนการอ่าน การจัดกิจกรรมที่กระตุ้นประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ช่วยให้ นักเรียนได้คิดเกี่ยวกับเนื้อเรื่องที่อาจมีความสัมพันธ์กับส่วนอื่นในเนื้อหา
2. ขั้นระหว่างการอ่าน เป็นการให้นักเรียนตั้งคำถามเพื่อถามตนเองและเกิดความเข้าใจ ในการอ่าน
3. ขั้นหลังการอ่าน ใช้กิจกรรมดังนี้

3.1 การอภิปรายถึงแนวคิดของเรื่องด้วยการประเมินเนื้อหาและรูปแบบการเขียน

3.2 การอภิปรายจะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดคำถามและความคิด

3.3 การเล่าเรื่องซ้ำอีกจะช่วยให้ นักเรียนสามารถสรุปและจัดระบบแนวคิดได้ด้วยตนเองอ่านอะไร

คอว์สัน (Dowson, 1959, p. 177) เสนอแนวทางการสอนอ่านเพื่อความเข้าใจดังนี้

1. ให้นักเรียนเข้าใจข้อความ กลุ่มคำ ประโยค และข้อความสั้น ๆ
2. ฝึกให้นักเรียนจับความคิดที่สำคัญ โดยตั้งคำถามให้ตอบ
3. ฝึกให้อ่านเพื่อสังเกตรายละเอียด
4. ฝึกให้อ่านเพื่อให้คาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไป
5. ฝึกให้อ่านโดยกำหนดความต้องการให้รู้เรื่องอะไรบ้าง
6. ฝึกให้อ่านเพื่อจินตนาการเพิ่มเติม
7. ฝึกให้อ่านเพื่อให้ทราบแนวการจัดลำดับคำ

บันลือ พฤษะวัน (2543) ได้กำหนดลำดับขั้นการสอนอ่านดังนี้

1. ขั้นเตรียม ตั้งแต่การปฐมนิเทศในเรื่องของการฝึกฟังเรื่องราวที่ครูอ่านและเล่าให้ฟัง
2. ขั้นชักจูงหรือแนะนำการอ่าน ครูชักจูงให้เด็กเห็นความสำคัญของการอ่านโดยมีนิทาน

สนุก ๆ ประกอบ

3. ขั้นอ่านอาจทำได้หลายทางเช่น ช่วยกันเดาภาพที่แสดงความเป็นไปได้ของเรื่องราวขึ้นด้วยการเล่นเกม

4. ขั้นเปรียบเทียบและพินิจตัวอักษร โดยปกติการอ่านเป็นคำ เป็นประโยค เป็นขั้นเริ่มต้นที่让孩子เห็นภาพรวมก่อนแล้วค่อยไปสังเกตรายละเอียดทีหลัง

5. การสร้างความเข้าใจในการอ่าน อาจฝึกได้หลายลักษณะ ดังนี้

5.1 อ่านแล้วบอกความเข้าใจในรูปประโยคโดยการแปล

5.2 ใช้วิธีทำทางประกอบการอธิบาย

5.3 การแสดงโดยสมมติตามเรื่องราวคล้ายละคร

5.4 อ่านแล้วช่วยกันสรุป หรือย่อเรื่องให้ได้ความ

6. การแจกลูกหรือแจกคำ โดยมุ่งที่จะอ่านคำใหม่ ๆ ที่มีตัวสะกดแบบเดียวกัน

7. การนำบัตรคำไปเทียบคำในหนังสือแบบเรียนหรือหนังสืออ่านประกอบเพื่อฝึกอ่านเอง นอกจากนี้ประทีป แสงเปี่ยมสุข (2540) ยังได้เสนอเทคนิคการสอนความเข้าใจในการอ่านดังนี้

1. อ่านแล้วตั้งคำถาม
2. อ่านแล้วเขียนเรื่องย่อ

3. อ่านแล้วอภิปรายตอบคำถามเป็นกลุ่ม

4. อ่านแล้วทำแบบฝึกหัด

แนวทางและเทคนิคดังกล่าวข้างต้น ครูผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอน ความเข้าใจในการอ่านให้เหมาะสมกับการสอนของตนได้ เพื่อให้การสอนอ่านเพื่อความเข้าใจ ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้

การวัดและประเมินผลความเข้าใจในการอ่าน การที่จะทราบว่า การสอนความเข้าใจ แต่ละครั้งประสบผลสำเร็จหรือไม่ ผู้เรียนมีความสามารถที่จะเข้าใจในการอ่านแต่ละครั้งมาก น้อย เพียงใดจะต้องมีการวัดและประเมินผล ซึ่งดูได้จากความสามารถต่าง ๆ ดังนี้ (Hafner & Jolly, 1972 อ้างถึงใน อำไพ ลัคนานุสรณ์, 2545)

1. ตอบคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและรายละเอียดต่าง ๆ จากเรื่องที่อ่านได้
2. เข้าใจคำชี้แจงหรือคำแนะนำที่เขียนอธิบายไว้ได้ถูกต้อง
3. จดจำและสามารถบรรยายสิ่งที่อ่านเป็นคำพูดของตนเองได้
4. ลำดับเหตุการณ์ของเรื่องที่อ่านได้ถูกต้อง
5. แยกได้ว่ารายละเอียดตอนไหนสำคัญ ตอนไหนไม่สำคัญ
6. บอกได้ว่าตัวอย่างหรือคำอธิบายประกอบต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับเนื้อความสำคัญ

ตอนไหน

7. บอกได้ว่าประโยคใดแสดงใจความสำคัญของเรื่องที่อ่าน
8. บอกได้ว่าเนื้อหาที่อ่านมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างไร
9. แสดงข้อสรุปของบทความที่อ่านได้อย่างถูกต้อง
10. บอกได้ว่าผู้เขียนยึดแนวอะไรในการจัดเรียบเรียง เช่น เวลา สถานที่ หรือสาเหตุ

และผล เป็นต้น

11. บอกได้ว่าอะไรคือความหมายที่ซ่อนเร้น ที่ไม่ได้แสดงไว้ในบทอ่าน
12. บอกได้ว่าเรื่องที่อ่านมีแนวการดำเนินเรื่องหรือให้อารมณ์อย่างไร
13. บอกวัตถุประสงค์ในการเขียนซึ่งผู้เขียนไม่ได้แสดงไว้ตรง ๆ ได้
14. บอกได้ว่าตอนใดผู้เขียนใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบอย่างไร มีความหมายอย่างไร

นอกจากนี้แล้วครูยังสามารถตรวจสอบความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนในแนวทางอื่นได้ ดังนี้ (บันลือ พุกกะวัน, 2534)

1. เล่าเรื่องและสรุปเรื่องที่อ่านได้อย่างดี
2. ประเมินและเลือกแบบจากตัวละคร ให้เหตุผลประกอบการเลือกหรือไม่เลือก
3. แสดงประกอบนิทาน แสดงท่าไม้ประกอบประโยค วลี หรือ คำศัพท์ได้

4. หาความสัมพันธ์ของคำ เช่น กระต่าย-กระโดด เต่า- ...
5. หาคำตรงข้ามเชิงความหมาย เช่น หิว – อิ่ม ยิ้ม – บึ้ง
6. อธิบายคำคม คำพังเพย แล้วแต่งนิทานประกอบ
7. ต่อนิทานที่เล่าไม่จบอย่างมีความต่อเนื่องและสมเหตุสมผล
8. สรุป ตั้งชื่อเรื่องได้ครอบคลุมเนื้อเรื่อง พร้อมอธิบาย
9. ปฏิบัติตามขั้นตอนการประกอบอาหาร ประดิษฐ์ หรือดำเนินการทดลองวิทยาศาสตร์
10. นำความเข้าใจจากสิ่งที่อ่านมาใช้ในการพยากรณ์แนวโน้มเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม เศรษฐกิจ
11. วิจารณ์ ให้ข้อคิดและเสนอแนะแก้ไขเชิงยอมรับ ไม่ยอมรับ ได้แย้งด้วยเหตุผลของตน

จิตวิทยาการอ่าน

พัฒนาการทางภาษาของเด็ก พัฒนาการทางภาษาจัดว่าเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็ก มีการเจริญงอกงามต่อเนื่องกัน ไปอย่างไม่ขาดตอน แต่อัตราและประสิทธิภาพในการพัฒนาทางภาษาของเด็กแต่ละคนนั้นจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น ความพร้อมทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ ความสนใจ ความถนัด โอกาส และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ พัฒนาการทางภาษานั้นได้เริ่มต้นตั้งแต่ทารกเกิด แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาตามลำดับ ตามวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน ซึ่งพัฒนาการทางภาษาของเด็กแต่ละวัยเป็นดังนี้ (สุชา จันทร์อม, 2541)

1. วัยทารก อายุแรกเกิดถึง 2 ขวบ พัฒนาการทางภาษาของวัยนี้มีต้นกำเนิดมาจากการร้องไห้ เพื่อเรียกร้องสิ่งที่ทารกต้องการ แต่การร้องไห้ไม่ได้เป็นไปอย่างตั้งใจ เป็นเพียงปฏิกิริยาสะท้อนเท่านั้น และในระยะต่อมาทารกสามารถเปล่งเสียงให้ผู้อื่นเข้าใจได้ จึงเป็นการเริ่มพัฒนาการทางภาษาอย่างแท้จริง เมื่อทารกอายุ 18 เดือน จะเริ่มพูดได้ และเมื่ออายุ 2 ขวบ จะรู้จักคำประมาณ 30 คำ การพัฒนาด้านภาษาของทารกขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญามาก คือ ทารกพูดได้เร็วเท่าใด จัดว่าเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาดกว่าเด็กที่เริ่มพูดช้า

2. วัยเด็กตอนต้น อายุ 2-6 ปี วัยนี้เป็นวัยก่อนเข้าโรงเรียน เด็กพูดภาษาได้ดีพอสมควร ระยะนี้เด็กรู้จักคำศัพท์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รู้ความหมายของคำใหม่ ๆ และสามารถอ่านและเขียนได้ดี เด็กวัยนี้มักชอบพูดเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับตน พ่อแม่มีส่วนช่วยในการพัฒนาด้านภาษาของเด็กมาก เช่น การซักถาม การแนะนำที่ดี การเน้นคำให้ถูกต้องเมื่อพูดกับเด็ก

3. วัยเด็กตอนกลาง อายุ 6-10 ปี ในช่วงอายุ 6 ปี เด็กสามารถพูดออกเสียงได้ชัดเจน การสนทนาจะเปลี่ยนจากการพูดแต่เรื่องของตัวเองเป็นการพูดเกี่ยวกับการกระทำของคนอื่น และ

เป็นเรื่องรูปธรรมที่ต้องมีของจริงให้เห็นจึงจะเข้าใจ ส่วนอายุ 7-8 ปี สามารถพุดคุยเรื่องที่ป็นนามธรรมได้ สามารถแสดงเหตุผลของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจได้ เริ่มอ่านหนังสือด้วยตนเองได้ เขียนได้มากขึ้น

4. วัยเด็กตอนปลาย อายุ 10-12 ปี วัยนี้เด็กมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาที่เกี่ยวกับความสามารถทางภาษาค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งทักษะการฟัง พุด อ่าน และเขียน สามารถคิดในลักษณะนามธรรมได้ รู้จักใช้เหตุผล วิจาร์ณและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น รู้จักแหล่งเพิ่มพูนความรู้ทางภาษา เช่น รู้จักใช้ห้องสมุด พจนานุกรม มีความเร็วในการอ่านใกล้เคียงกับผู้ใหญ่ รู้จักเขียนย่อเรื่อง และเขียนรายงาน

ในขณะที่เด็กกำลังมีพัฒนาการทางภาษาอยู่นั้น พัฒนาการด้านอื่น ๆ ก็จะมีขึ้นไปพร้อม ๆ กันด้วย พัฒนาการทางภาษาของเด็กแต่ละวัย ใช้เป็นพื้นฐานและแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของเด็กได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

ลำดับขั้นพัฒนาการในการอ่าน นักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งหลายได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการสอนอ่าน เนื่องจากลำดับขั้นพัฒนาการในการอ่านจะดำเนินไปตามลำดับขั้นพัฒนาการทางร่างกาย ลำดับขั้นพัฒนาการในการอ่าน สามารถสรุปได้เป็น 6 ขั้น (สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, 2537) ดังนี้

1. ขั้นก่อนเริ่มอ่าน อายุ 1-3 ปี ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยก่อนเข้าเรียน เด็กจะมีพัฒนาการในการอ่านโดยเลียนแบบภาษาที่ได้ยิน ชอบฟังคำประพันธ์ง่าย ๆ และนิทานสำหรับเด็ก ชอบให้ผู้ใหญ่อ่านเรื่องให้ฟัง เลียนแบบนิสัยการอ่านจากผู้ใหญ่

2. ขั้นเริ่มต้นอ่าน อายุ 3-5 ปี ขั้นนี้ เด็กจะคุ้นเคยกับคำง่าย ๆ ที่อยู่ใกล้ตัว กิจกรรมการสอนอ่านอย่างเป็นทางการจะเริ่มในขั้นนี้ ครูอาจอ่านเรื่องจากหนังสือที่มีภาพประกอบ และการอ่านควรเริ่มพร้อมกับกิจกรรมการเขียน เด็กจะชอบอ่านเรื่องจินตนาการ และเรื่องที่อธิบายเหตุผลเพื่อตอบคำถามว่า ทำไม อย่างไร ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมรอบตัว

3. ขั้นเริ่มต้นอ่านอย่างอิสระ อายุ 6-8 ปี ขั้นนี้เด็กสามารถอ่านได้ด้วยตนเอง แต่ครูต้องพิจารณาว่าเด็กคนใดพร้อมที่จะอ่านได้อย่างอิสระ การสอนอ่านในขั้นนี้ครูควรแนะนำให้เด็กรู้จักส่วนประกอบของคำ ได้แก่ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ตัวสะกด และตัวการันต์ ทั้งนี้เป็นการเตรียมตัวเพื่อนำไปสู่การอ่านด้วยตนเอง และครูคอยแนะนำเมื่อเด็กพบคำยากที่ไม่เข้าใจ เรื่องที่อ่านควรมีความสั้นยาวพอเหมาะกับอายุ สายตา และช่วงความสนใจของเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่จะชอบอ่านเรื่องผจญภัย

4. ขั้นถ่ายโยงความรู้ อายุ 9-11 ปี ขั้นนี้เด็กจะพบหนังสือประเภทต่าง ๆ ที่มีเนื้อเรื่องแตกต่างจากหนังสือแบบเรียน ทั้งหนังสือที่อ่านเพื่อความรู้ และความบันเทิง เด็กต้องการคำแนะนำ

จากครูในการที่จะเลือกหนังสืออ่านให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจ ซึ่งวัยนี้จะชอบเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ประวัติบุคคลที่มีชื่อเสียง การสอนอ่านในใจจะเริ่มในขั้นนี้แต่ยังไม่ควรเน้นอัตราเร็วในการอ่าน และในขั้นนี้เด็กจะนำคำที่รู้จักในเรื่องไปใช้ในการเรียนวิชาอื่น ๆ มากขึ้น ทำให้มีประสบการณ์ในการอ่านกว้างขวาง การอ่านในลักษณะนี้เป็นแนวทางในการเสาะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการอ่าน

5. ขั้นวุฒิภาวะระดับกลาง อายุ 12-13 ปี ขั้นนี้เด็กจะมีทักษะในการอ่านมากขึ้น ครูควรเริ่มสอนอ่านวิจารณ์ญาณ เด็กจะอ่านหนังสือประเภทต่างๆ อย่างกว้างขวาง เช่น หนังสือกีฬา วิทยาศาสตร์ หรือเรื่องที่มีอุดมคติ และมีรสนิยมในการอ่านเพิ่มขึ้น การอ่านในขั้นนี้เป็นขั้นพัฒนาที่ค่อยเป็นค่อยไป แต่มีความมั่นคง ดังนั้นทักษะการอ่านที่ควรสอน คือ อ่านเพื่อจับใจความสำคัญ การเลือกเรื่องอ่านที่เหมาะสม และการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ

6. ขั้นวุฒิภาวะระดับสูง อายุ 14-16 ปี ขั้นนี้เด็กจะมีรสนิยมในการอ่าน เลือกหนังสืออ่านที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นจะมีความสนใจ มีทัศนคติเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วย เช่น เด็กหญิงชอบอ่านเรื่องเกี่ยวกับความรัก ส่วนเด็กชายชอบอ่านเรื่องเกี่ยวกับกีฬา และวิทยาศาสตร์ การอ่านในขั้นนี้เป็นการอ่านระดับสูง ผู้อ่านต้องมีเทคนิค วิธีการอ่าน รู้วิธีอ่านที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่ได้สะสมมาแต่ต้น

ลำดับขั้นพัฒนาการทางการอ่าน จะมีการพัฒนาต่อเนื่องกันไป และสอดคล้องกับลำดับขั้นพัฒนาการทางร่างกายด้วย ถ้าพัฒนาการทางร่างกายของเด็กผิดปกติ ก็จะส่งผลให้พัฒนาการด้านการอ่านของเด็กผิดปกติไปด้วยเช่นกัน

ความพร้อมในการอ่าน ความพร้อมในการอ่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันเกี่ยวข้องกับ การอ่านของเด็ก คือถ้าเด็กมีความพร้อมก็จะสามารถอ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้ายังไม่มี ความพร้อมก็ไม่สามารถอ่านได้ ซึ่งเป็นไปตามกฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) ของ ธอร์น ไคค์ (Thorndike) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุด ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความพร้อมทั้งร่างกายและ จิตใจที่จะเรียน (วรรณิ โสมประบุร, 2539) ดังนั้น ความพร้อม คือการมีวุฒิภาวะทางร่างกายและ ทางสติปัญญาที่เจริญเติบโตถึงระดับที่สามารถกระทำกิจกรรมได้ (ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542) และความพร้อมในการอ่าน ก็คือความมีวุฒิภาวะทั้งทางร่างกาย สติปัญญาที่สามารถจะอ่านได้ นั้นเอง (เดโซ สวานานนท์, 2532) สอดคล้องกับ สมบัติ จำปาเงิน (2539) ที่สรุปเรื่องความพร้อม ของการอ่านไว้ดังนี้

1. ความพร้อมทางกาย ได้แก่ ความสามารถทางการเห็น การฟังที่สมบูรณ์ ความ กระปรี้กระเปร่า ความสมบูรณ์ของอวัยวะเปล่งเสียง ปาก ฟัน และเพดาน
2. ความพร้อมทางสมอง แสดงให้เห็นความสามารถที่จะเรียนรู้ ปฏิบัติตามคำสั่งหรือ คำแนะนำได้ สามารถจำ ใช้เหตุผล และสังเกตสิ่งต่างๆ ได้มีความสนใจในหนังสือ อยากรู้ อยากเห็น

3. ความพร้อมทางสังคม เข้ากับผู้อื่นได้ดี ทำกิจกรรมกลุ่มแสดงความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของกลุ่มได้ ปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่มได้

4. ความพร้อมทางอารมณ์ การควบคุมอารมณ์ได้อย่างดี มีความสมบูรณ์ทางประสาท มีความมั่นใจในตนเอง ไม่วิตกกังวลจนเกินเหตุ

5. ความพร้อมทางภาษาและคำพูด การพูดได้ชัดเจน รู้คำศัพท์พอเพียงในการอ่าน สื่อสารกับคนอื่นได้รู้เรื่อง

6. ความพร้อมทางประสบการณ์ ประสบการณ์ในการเรียนชั้นอนุบาล ประสบการณ์ในการไปชมสถานที่ต่าง ๆ พบปะบุคคล ชมรายการโทรทัศน์ ดูหนังสือภาพ หนังสือการ์ตูน สรุปได้ว่า ความพร้อมในการอ่านต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ที่จะสามารถทำการอ่านได้ เมื่อใดก็ตามที่ร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาของเด็กพัฒนาถึงระดับสูงสุด มีประสบการณ์ทางภาษาเหมาะสมกับระดับอายุก็พร้อมที่จะเริ่มต้นอ่านได้นั่นเอง

ความสนใจในการอ่าน ความสนใจในการอ่านของเด็กส่วนมากขึ้นอยู่กับอายุ สาเหตุที่ทำให้เด็กอ่านหนังสือ คือ ความอยากรู้อยากเห็น และความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความพร้อมทางร่างกายและสติปัญญา ความสามารถในการอ่านของแต่ละคนด้วย (กัลยา ขวนมาลัย, 2539)

ผลการศึกษาเรื่องความสนใจในการอ่านของเด็ก ที่นักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ศึกษาไว้ ส่วนมากจะได้ผลที่คล้ายกันดังนี้

อายุ 2-4 ปี ชอบฟังเรื่องราวใกล้ตัว หรือเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง ชอบดูหนังสือภาพสีฉูดฉาด ชอบอ่านหนังสือที่ออกแบบทำเป็นรูปต่าง ๆ เด็กวัยนี้ความสนใจน้อยมาก และเปลี่ยนความสนใจไปเรื่อย ช่วงระยะความสนใจสั้น

อายุ 4-5 ปี เป็นวัยอยากรู้อยากเห็น ช่างซักถามในเรื่องที่เห็นหรือได้ฟังอยู่ตลอดเวลาเริ่มจะเข้าใจข้อแตกต่างระหว่างความจริงและเรื่องสมมติ สนใจตนเองน้อยลง เด็กวัยนี้มีความสนใจสั้นมากเช่นกัน ชอบดูหนังสือภาพเป็นภาพสี ตัวหนังสือน้อย ภาพมาก จำนวนหน้าไม่มาก

อายุ 5-6 ปี เริ่มสนใจโลกของความเป็นจริง รู้จักสิ่งแวดล้อมที่ห่างตัวมากขึ้น แยกอดีตปัจจุบันได้ จึงสนใจหนังสือที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ชอบอ่านหนังสือแต่ยังไม่แตกฉาน

อายุ 7-8 ปี วัยนี้ยังชอบนิทาน นิยายอยู่ ทั้งนิทานพื้นบ้าน ตำนาน สนใจเรื่องของเด็กวัยเดียวกัน ในระยะนี้ เด็กชายและเด็กหญิงแยกความสนใจในการอ่าน โดยเด็กชายชอบเรื่องเครื่องยนต์กลไก การผจญภัย ความตื่นเต้น การต่อสู้ ส่วนเด็กผู้หญิงชอบนิทาน นิยาย ธรรมชาติ สวยงาม การอ่านหนังสือแตกฉานขึ้น

อายุ 9 – 10 ปี เป็นวัยที่สนใจในการอ่านอย่างจริงจัง เด็กชายและเด็กหญิงแยกกันอ่าน ตามความสนใจอย่างเห็นได้ชัด เด็กหญิงชอบเรื่องกระจุ้มกระจิม อ่านนิทาน นิยายที่ยาวขึ้น เด็กชายสนใจอ่านเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ จีวีวรรณ กุหาภินันท์ (2542) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความสนใจและความต้องการอ่านของผู้อ่านในวัยอื่น ๆ อีกดังนี้

อายุ 8 – 12 ปี เด็กวัยนี้จะเข้าใจคำเปรียบเทียบ สนใจเรื่องเป็นจริงมากขึ้น ชอบหนังสือที่มีเรื่อง และรูปเท่า ๆ กัน ลดรูปสีลงได้ เนื้อเรื่องยาวขึ้น สามารถอ่านเรื่องสารคดีง่าย ๆ รู้เรื่องเรื่องตลกง่าย ๆ เข้าใจได้ดี เด็กบางคนที่อ่านหนังสือเก่งมักจะหันไปอ่านหนังสือในวัยถัดไปได้เป็นอย่างดี

อายุ 12 – 14 ปี เป็นเด็กก่อนวัยรุ่น ความสนใจในการอ่านจะต้องกว้างขวางมากขึ้น ชอบเรื่องวิทยาศาสตร์ ชีวประวัติบุคคลสำคัญ เรื่องเด็กวัยเดียวกัน เด็กวัยนี้จะรู้จักวินิจัยการอ่าน หาข้อเท็จจริงมาพิสูจน์เด็กหญิงเริ่มสนใจเรื่องในครอบครัว อ่านหนังสือนวนิยายรัก

อายุ 41 – 60 ปี วัยกลางคน วัยนี้ชอบอ่านเกี่ยวกับการออกกำลังกาย การเมืองการปกครอง ศาสนา กีฬา การท่องเที่ยว กฎหมาย การเงิน และเรื่องที่อยู่ในความสนใจโดยเฉพาะของแต่ละคน

อายุ 61 ปี ขึ้นไป วัยชรา หรือวัยผู้ใหญ่ วัยนี้เป็นวัยที่แสวงหาความสุข ความมั่นคงในชีวิต ต้องการอ่านเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม การรักษาสุขภาพ อาหารที่เหมาะสมกับวัยและสุขภาพ หนังสือวัยนี้ควรเป็นหนังสือตัวโต ชัดเจน เพราะวัยนี้สายตาจะเสื่อมลงมาก

สรุปแล้วความสนใจในการอ่านของคนแต่ละบุคคลจะต่างกันไปตามอายุ เพศ และความสามารถในการอ่าน ในการเลือกหนังสือให้กับผู้อ่านแต่ละคนต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย

แผนผังความคิด

ความหมายของแผนผังความคิด แผนผังความคิด สามารถเรียกได้หลายชื่อ เช่น แผนภูมิผังมโนภาพ แผนภาพโครงเรื่อง แผนภาพความคิด แต่ก็มี ความหมายเช่นเดียวกัน คือ เป็นเค้าโครงหรือโครงเรื่อง ซึ่งแผนผังความคิด เป็นยุทธวิธีสำหรับการสอนคำสำคัญและแสดงความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดในวิชาที่เรียน (Schwartz, 1988 cited in Thompson, 2001) กล่าวได้ว่าเป็นแผนผังที่สรุปข้อมูลจากการเรียนรู้และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความคิด (Alvermann & Phelps, 1994 cited in Reutzel & Cooter, 1996) โดยเป็นแผนผังที่แสดงจุดเฉพาะของเรื่อง เช่น ชื่อเรื่อง โครงเรื่อง และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ในเรื่อง ซึ่งอาจเป็นแบบเรียงลำดับง่าย ๆ การเปรียบเทียบ และเป็นห่วงโซ่สาเหตุและผลกระทบ (Reutzel & Cooter, 1996) ซึ่งสอดคล้องกับ

อำไพ ลัคนานุสรณ์ (2545, หน้า 40) และวิไลพร ธนสุวรรณ (2543) ที่ให้ความหมายว่า แผนผังความคิด เป็นแผนภูมิที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ โดยมีเส้นเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ซึ่งสามารถถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นรูปธรรมและมีความหมาย เป็นการแสดงถึงเครือข่ายความคิดของบุคคลอย่างแท้จริง (Lapp & Flood, 1986)

สรุปได้ว่า แผนผังความคิด เป็นกลวิธี การถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นแผนผังที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำสำคัญต่าง ๆ ในเรื่องโดยใช้เส้นหรือสัญลักษณ์เชื่อมโยง ทำให้สามารถอ่านความสัมพันธ์นั้นได้อย่างมีความหมาย

ลักษณะของแผนผังความคิด แผนผังความคิด หรือ ผังมโนภาพ เป็นการนำหลักการทำงานของสมองมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะการใช้ผังมโนภาพจะเกิดขึ้นได้จากการทำงานของสมองทั้ง 2 ซีก คือ สมองซีกซ้ายและสมองซีกขวา โดยสมองซีกซ้ายทำหน้าที่ในการวิเคราะห์คำสัญลักษณ์ ตรรกวิทยา สมองซีกขวามุ่งหน้าที่ในการสังเคราะห์รูปแบบ สรี รุปร่าง ผังมโนภาพจะช่วยประหยัดเวลาในการคิดระดมสมองในเรื่องใหม่ ๆ ในเรื่องการวางแผน การสรุป การทบทวน และการจดบันทึก (ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำจางนัง, 2545)

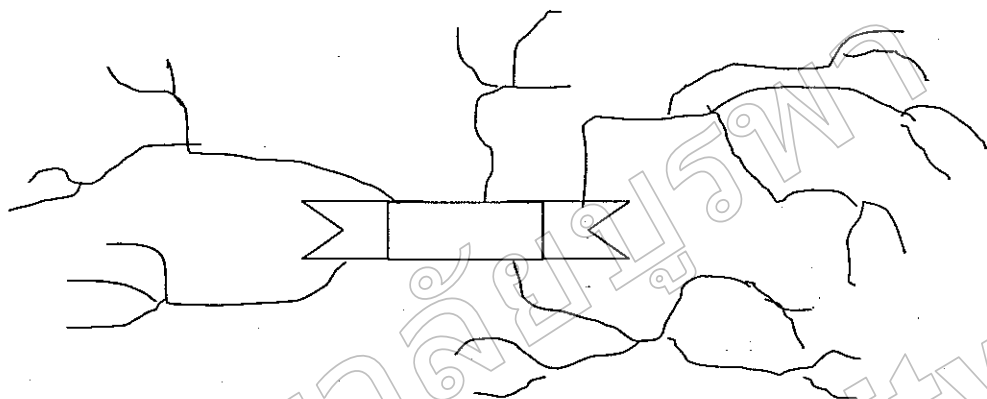
แผนผังความคิด ของเรื่องใด ๆ ย่อมเกิดขึ้นจากการคิดประมวลข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ที่สะสมไว้ในสมองกับข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเติมเข้าไปใหม่ ดังนั้นแผนผังความคิดจึงมีคำเรียกในภาษาอังกฤษหลายคำ เช่น Graphic Organizers, Mind Map, Concept Map, Semantic Map, Cognitive Map, Graphic Representation ฯลฯ

ส่วนประกอบของแผนผังความคิด มักประกอบด้วยคำหลัก (Key Word) หรือวลีที่เป็นความคิดสำคัญ (Key Concept) ของเรื่องที่กล่าวถึง กับคำ หรือวลีที่เป็นความคิดรองอันเป็นส่วนประกอบของคำหลักหรือความคิดสำคัญนั้น โดยมีการใช้เส้นโยงความสัมพันธ์ระหว่างคำหลักกับคำที่เป็นส่วนประกอบ หรือระหว่างความคิดสำคัญกับความคิดรองที่เป็นส่วนประกอบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร (นลินี บำเรอราช, 2545)

ประเภทของแผนผังความคิด การเขียนแผนผังความคิดสามารถทำได้หลาย ๆ ลักษณะ ลักษณะหนึ่งเหมาะกับเรื่องประเภทหนึ่ง แผนผังความคิดแต่ละแบบมีลักษณะที่นิยมใช้แตกต่างกัน และมีชื่อเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

1. แผนผังความคิด (Mind Map) เป็นการแสดงแผนผังตามกระบวนการคิดตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของเรื่องที่กล่าวถึงอย่างชัดเจน ช่วยในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความคิด ความต่อเนื่องของความคิด และการเชื่อมโยงความคิดได้ชัดเจนขึ้น การเขียนแผนผังความคิด ผู้เรียนสามารถเขียนให้สั้นไหลแตกย่อยออกไปให้ได้มากที่สุดจนสามารถเห็นภาพของสิ่งที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงสิ่งที่คิดได้ทั้งหมด ในการเขียนแผนผังความคิดจะกำหนด ความคิดหลัก

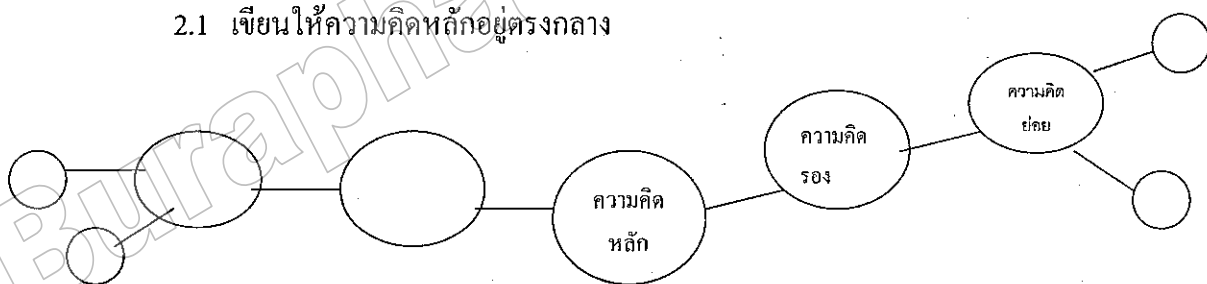
ของเรื่องไว้ตรงกลาง แล้วแตกความคิดเป็นความคิดหลักความคิดรอง ความคิดย่อยไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่จะใช้เส้นโค้งเพื่อให้มีพื้นที่ในการเขียนคำมากขึ้นและจะเขียนคำให้เป็นไปในแนวเดียวกันเพื่อให้สะดวกในการอ่าน และไม่มีขอบเขตตายตัว เพื่อให้ผู้ทำแผนผังความคิดสามารถคิดต่อเนื่องไปได้ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 6 แผนผังความคิด

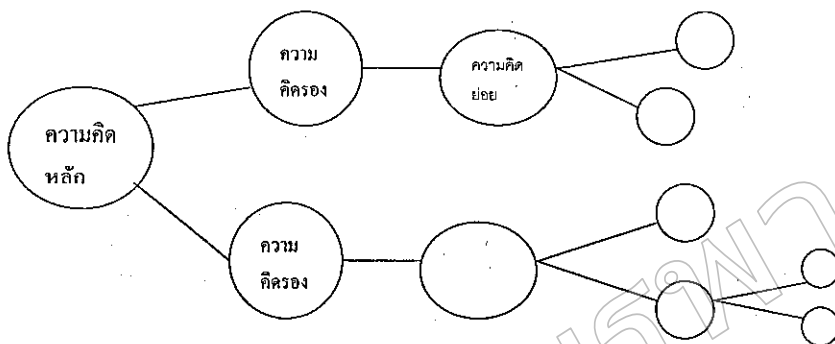
2. แผนผังความคิดรวบยอด (Concept Map) เป็นการเขียนแผนผังความคิดที่เน้นการเชื่อมโยงความคิดรวบยอดจากความคิดหลักไปสู่ความคิดย่อยเพื่อเชื่อมโยงความคิดรวบยอดของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเขียนได้โดย

2.1 เขียนให้ความคิดหลักอยู่ตรงกลาง

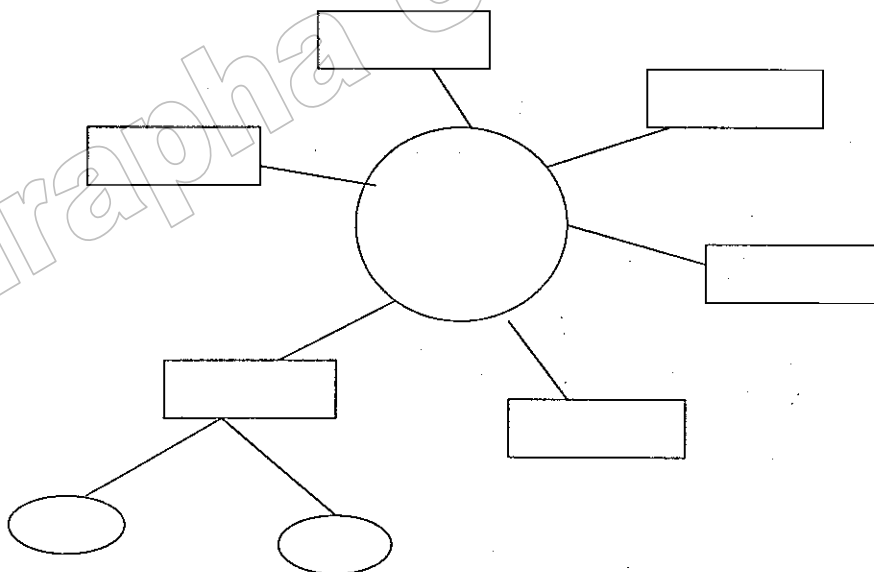
ภาพที่ 7 แผนผังความคิดรวบยอด

2.2 เขียนให้ความคิดหลักเป็นต้นทางของความคิด แล้วขยายไปด้านใดด้านหนึ่ง

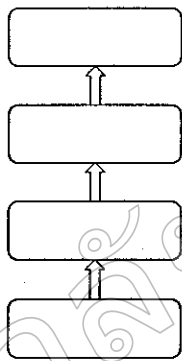
ภาพที่ 8 แผนผังความคิดรวบยอด

3. แผนผังรูปใยแมงมุม (Web or Spider Map) เป็นแผนผังที่เหมาะสมสำหรับเรื่องที่มีแนวความคิดหลักหรือความคิดสำคัญ และมีความคิดที่เป็นส่วนประกอบหลายอย่าง พร้อมทั้งรายละเอียดของแต่ละส่วนประกอบ โดยเขียนความคิดหลักหรือคำหลักไว้ตรงกลาง เขียนคำที่เป็นส่วนประกอบตามเส้นใยหลักที่ต่อออกมา ส่วนรายละเอียดต่างๆ ของส่วนประกอบก็ทำเส้นแขนงออกมาแล้วเขียนรายละเอียดที่เส้นแขนงนั้น

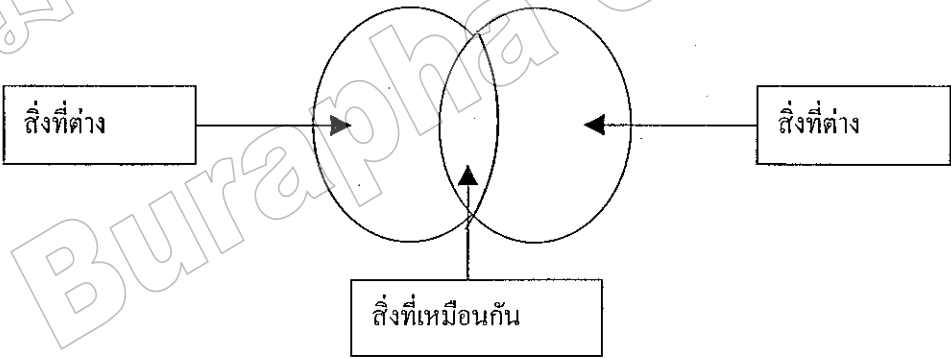
ภาพที่ 9 แผนผังรูปใยแมงมุม

4. แผนผังรูปขั้นบันได (Descending Ladder or Time Ladder Map) เป็นแผนผังที่เหมาะสมสำหรับเรื่องที่แสดงลำดับเวลา ลำดับเหตุการณ์ กระบวนการหรือขั้นตอนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้าย การทำแผนผังรูปขั้นบันได ควรมีการใช้ลูกศรช่วยเพื่อชี้ว่าเริ่มต้นจากขั้นใด ขั้นสุดท้ายขั้นใด

ภาพที่ 10 แผนผังรูปขั้นบันได

5. แผนผังแสดงการเปรียบเทียบ (Comparison or Contrast Map) เป็นแผนผังที่เหมาะสมกับเรื่องที่ต้องการแสดงความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบกัน

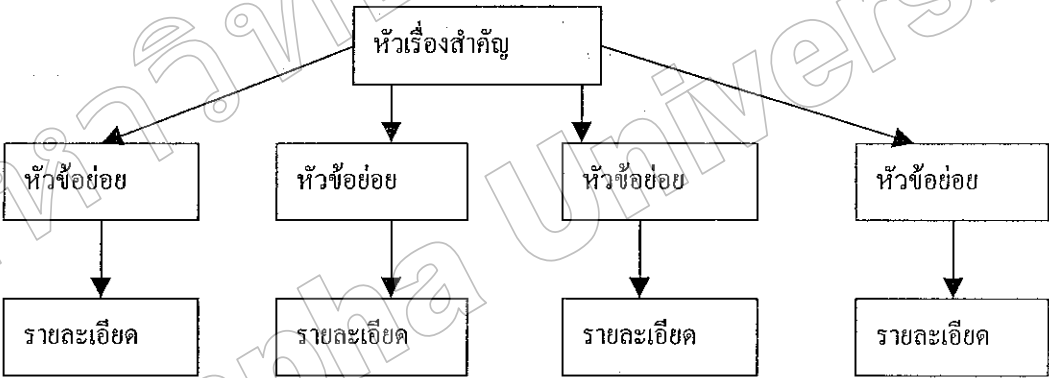
ภาพที่ 11 แผนผังแสดงการเปรียบเทียบ

การแสดงความเหมือนกันและความต่างกันอาจแสดงด้วยตาราง โดยระบุชื่อของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบกัน และส่วนประกอบที้นำมาเปรียบเทียบกัน แล้วเขียนรายละเอียดของส่วนประกอบแต่ละอย่าง

สิ่งที่เปรียบเทียบ \ ส่วนประกอบ	लगसल	लगकक
रस		
डेलीक		
लकषणफल		

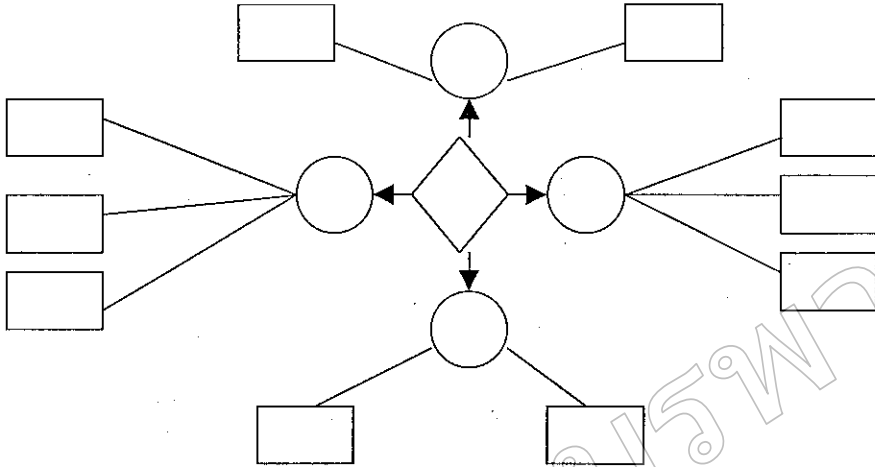
ภาพที่ 12 แผนผังแสดงการเปรียบเทียบ

6. แผนผังจำแนกประเภท (Classification Map) เป็นแผนผังที่เหมาะสมกับเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ของหัวเรื่องสำคัญกับหัวข้อย่อยที่เป็นส่วนประกอบ หรือหัวข้อย่อยที่เป็นส่วนสนับสนุนหัวเรื่องสำคัญ และมีรายละเอียดของหัวข้อย่อยนั้น ๆ แผนผังนี้มีรูปร่างเหมือนพุ่มไม้ดังภาพ

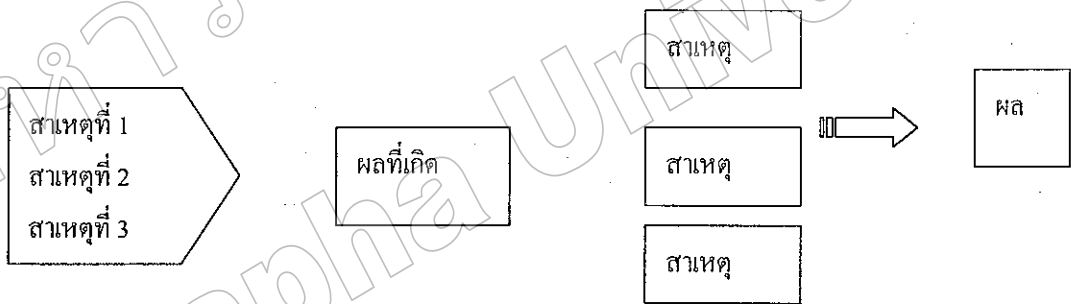
ภาพที่ 13 แผนผังการจำแนกประเภท

7. แผนผังบรรยายแก่นเรื่อง (Thematic or Descriptive Map) เป็นแผนผังที่แสดงความคิดสำคัญ ซึ่งเป็นแก่นเรื่องอยู่ตรงกลาง แล้วโยงความสัมพันธ์กับส่วนประกอบอื่น ๆ แยกออกไป

ภาพที่ 14 แผนผังบรรยายแก่นเรื่อง

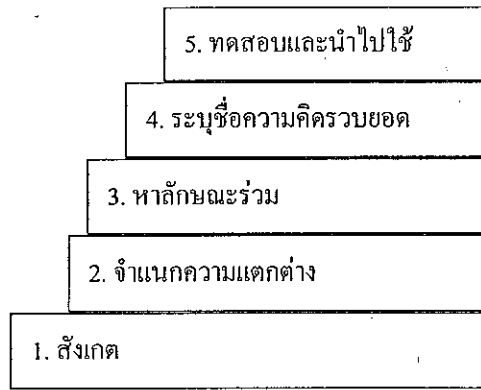
8. แผนผังแสดงเหตุผล (Cause/Effect Map) เป็นแผนผังที่แสดงสาเหตุต่างๆ และผลที่เกิดขึ้นตามมา การทำแผนผังเพื่อแสดงเหตุผลอาจทำได้หลายแบบ เช่น

ภาพที่ 15 แผนผังแสดงเหตุผล

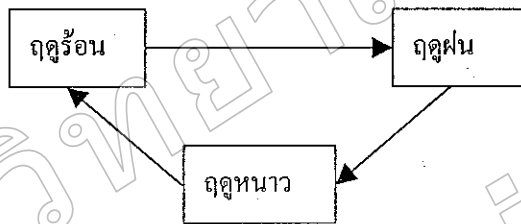
9. แผนผังแบบเปรียบเทียบเรียงลำดับ (The Ranking Ladder) เป็นการเรียงลำดับมาก – น้อย สูง – ต่ำ รูปธรรม – นามธรรม หรือการจัดลำดับก่อนหลัง เช่น

การจัดลำดับก่อนหลัง ของกระบวนการสร้างความคิดรวบยอด มีขั้นตอนดังนี้

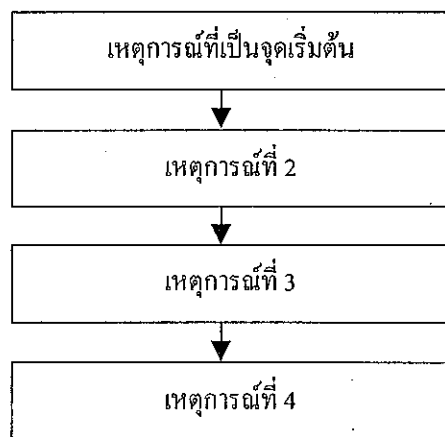
ภาพที่ 16 แผนผังแบบเปรียบเทียบการจัดลำดับก่อนหลัง

การเรียงลำดับ เช่นการหมุนเวียนของฤดูกาล หรือวงจรชีวิตแมลง

ภาพที่ 17 แผนผังแบบเปรียบเทียบเรียงลำดับ

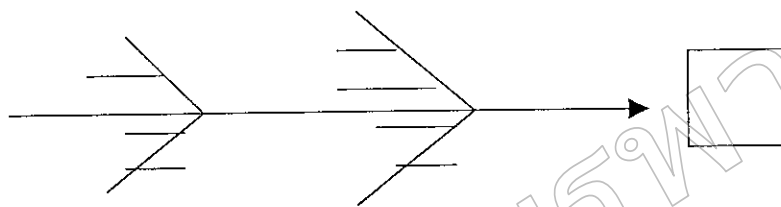
10. แผนผังแบบลูกโซ่เหตุการณ์ (Events Chain) เป็นผังที่ใช้บรรยายขั้นตอนของเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การเจริญเติบโตของพืช ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยจะเริ่มต้นที่เหตุการณ์ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นแล้วเรียงลำดับเหตุการณ์ตามขั้นตอน เชื่อมโยงกันไปจนถึงผลในขั้นสุดท้าย

ภาพที่ 18 แผนผังแบบลูกโซ่เหตุการณ์

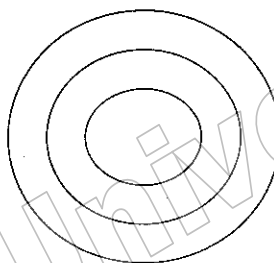
นอกจากนี้ยังมีแผนผังรูปอื่น ๆ ที่อาจนำมาใช้แสดงความคิด ของเราได้ ถ้าเราเห็นว่าเหมาะสมสอดคล้องกับแนวความคิดที่ต้องการแสดงดังมีภาพดังนี้

แผนผังก้างปลา (Fish Bone Map)

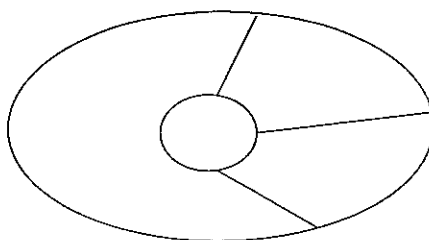
ภาพที่ 19 แผนผังก้างปลา

แผนผังรูปเป้า (Target Map)

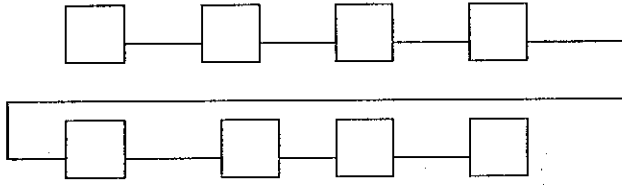
ภาพที่ 20 แผนผังรูปเป้า

แผนผังรูปขนมพาย (Pie Chart)

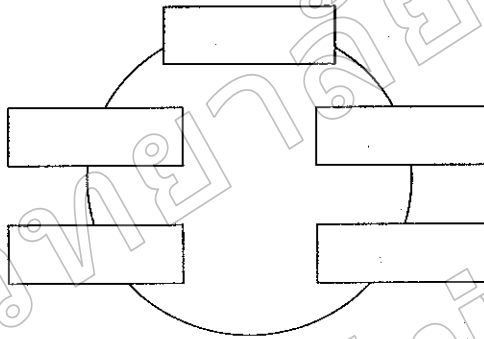
ภาพที่ 21 แผนผังรูปขนมพาย

แผนผังลำดับต่อเนื่อง (Sequence Chart)

ภาพที่ 22 แผนผังลำดับต่อเนื่อง

แผนผังวงกลม (Circle Map)

ภาพที่ 23 แผนผังวงกลม

สิ่งสำคัญเกี่ยวกับการสร้างแผนผังความคิด นั้น ผู้สร้างต้องสามารถอธิบายได้ว่า คำ/วลีต่าง ๆ ที่ปรากฏในแผนผังนั้นมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวโยงกันอย่างไร และต้องตรวจสอบว่าคำ/วลีเหล่านั้นอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมหรือไม่ตามระดับความสำคัญของความคิดเรื่องนั้น ๆ

การสร้างแผนผังความคิด อาจใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังที่เสนอมมาแล้ว และยังสามารถสร้างรูปลักษณะขึ้นใหม่ก็ได้ รูปลักษณะใหม่อาจเป็นการผสมผสานแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แต่ทั้งนี้ต้องไม่สร้างความสับสนหรือความยุ่งยากในการทำความเข้าใจของเรา และของผู้อื่นที่อ่านแผนผังนั้น เช่น แต่ละคนอาจสร้างแผนผังการแก้ปัญหาด้วยรูปลักษณะต่างกันแต่สามารถสร้างความเข้าใจได้ง่าย ๆ แก่ทุกคนที่เห็นแผนผังนั้น

การสร้างความคิดและช่วยให้เข้าใจแผนผังนั้นอาจใช้เทคนิคอื่น ๆ เข้าช่วย เช่น ใช้สี แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มความคิด ใช้ลูกศรช่วยแสดงให้เห็นว่าความคิดต่าง ๆ ในแผนผังนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร นอกจากนั้นอาจใช้รูปทรงเรขาคณิตแสดงขอบเขตของคำ/วลี ที่เป็นความคิดในระดับเดียวกัน เช่น เป็นหัวข้อย่อยต่าง ๆ รองจากหัวข้อใหญ่ รูปทรง

เราคาดหมายว่าหนึ่งใช้ล้อมกรอบความคิดประเภทหนึ่ง อีกรูปทรงหนึ่งใช้กับความคิดประเภทอื่น ๆ ตามแต่เราจะใช้

การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ของผู้เรียนทุกคนต้องการความเข้าใจและสามารถจดจำเรื่องนั้น ๆ ได้ การสร้างแผนผังความคิด ดังกล่าวนี้นี้ย่อมตอบสนองความต้องการนั้นได้ดี รวมทั้งยังนำไปใช้ได้กับการเรียนในทุกวิชา นำไปใช้เป็นเครื่องช่วยในการอ่าน เมื่ออ่านเรื่องราวใดแล้วพยายามสร้างแผนผังความคิดขึ้นมาช่วยทำให้การอ่านมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจเรื่องนั้นได้ดีขึ้น และจำเรื่องได้ดี เมื่อจะอธิบายเรื่องนั้น ๆ ต่อผู้อื่นก็ใช้แผนผังนี้ประกอบคำอธิบายก็จะช่วยให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ขั้นตอนการสอนโดยใช้แผนผังความคิด นักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวทางในการสอนโดยใช้แผนผังความคิด ไว้เพื่อประโยชน์ในการนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มตั้งแต่การสอนเขียนแผนผังความคิด ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ (Reutzel & Cooter, 1996)

1. อ่านเรื่อง แล้วสรุปรายการใจความสำคัญออกมา ได้แก่ เหตุการณ์หลัก บทบาทตัวละคร และเขียนโครงร่างของเรื่อง

2. วางตำแหน่งของชื่อเรื่องหรือหัวข้อเรื่องไว้ตรงกลางของแผนผัง

3. วาดเส้นเชื่อมโยงจากศูนย์กลางของแผนผังไปที่เหตุการณ์หลักของโครงเรื่องและรายการอื่น ๆ ที่สรุปไว้

4. วาดเส้นเชื่อมโยงจากเหตุการณ์หลักไปที่รายละเอียดของโครงเรื่องที่สรุปไว้

ในการสอนครูอาจต้องช่วยแนะนำ ดังที่ ทอมสัน (Thompson, 2001) ได้เสนอขั้นตอนการสอนแผนผังความคิดไว้ ดังนี้

1. ครูแนะนำคำสำคัญหรือคำกัญแจให้นักเรียนแล้วให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นขณะที่ครูเขียนทุกความคิดลงบนกระดาน

2. ครูนำการอภิปรายร่วมกันถึงคำต่าง ๆ ที่จดลงบนกระดานและหาความสัมพันธ์ของคำเหล่านั้นแล้วเขียนเส้นเชื่อมโยงคำดังกล่าว

3. ครูและนักเรียนช่วยกันวาดแผนผังความคิดของเรื่องในบทเรียนนั้น ๆ

ขั้นตอนการสอนดังกล่าวสอดคล้องกับที่สมพร วัฒนศิริ (2538) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเรื่องจากประสบการณ์พื้นฐาน

2. อ่านสำรวจคร่าว ๆ หาตัวสำคัญของเรื่องและหัวข้อเรื่อง

3. จัดทำแผนภาพโครงเรื่อง

4. อ่านในใจอย่างละเอียด

5. เขียนข้อมูลในแผนภาพเพิ่มเติมปรับให้สมบูรณ์

6. ตรวจสอบกับบทอ่าน

7. พูด – เขียนตามแผนภาพ

การทำความเข้าใจเรื่องอาจเริ่มจากการตั้งคำถามดังที่ ทศนีย์ สุกเมธี (2542) ได้เสนอไว้

ดังนี้

1. กำหนดคำถามให้ผู้เรียนคิด

2. ให้ผู้เรียนระดมพลังสมองเพื่อหาสิ่งที่ผู้เรียนคิดถึง การระดมพลังสมองจะเป็นการนำความรู้ที่มีอยู่แล้วออกมาใช้ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกละเลยในทางความคิดปล่อยจิตใจให้มีอำนาจเหนือสมอง ไม่ต้องกังวลว่าสิ่งที่คิดออกมานี้สัมพันธ์กับประเด็นที่ตัวหรือ ไม่ จะถูกหรือผิด เพราะเป็นการดำเนินการคิดขั้นต้น การระดมพลังสมองใช้ได้ทั้งงานเดี่ยวและงานกลุ่ม งานเดี่ยวให้ผู้เรียนใช้เวลาประมาณ 5 นาที เขียนหัวข้อเรื่อง ปัญหา หรือประเด็นที่มอบหมายให้ลงในแผ่นกระดาษ จากนั้นให้ผู้เรียนเขียนทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้เรียนทราบ โดยไม่คำนึงว่า ถูกหรือผิด ตรงประเด็นหรือไม่ เขียนให้เร็วที่สุดจนกระทั่งหมดความรู้ ส่วนงานกลุ่มต้องให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีโอกาสคิดอย่างอิสระที่สุดโดยประวิงการประเมินความคิดออกไปไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ในระหว่างที่มีการคิด การสร้างสรรค์ จุดประสงค์ของการระดมพลังสมองก็เพื่อนำไปสู่การที่สามารถแก้ปัญหาได้

3. เขียนความคิดรวบยอดหลักไว้ตรงกลาง แล้วแตกสาขาออกมาเป็นความคิดรวบยอดย่อยตามลักษณะของความคิด

4. ลากเส้นเชื่อมโยงในแต่ละความคิดรวบยอด ความคิดรวบยอดที่สำคัญ จะอยู่ใกล้จุดศูนย์กลางมากกว่า ความคิดรวบยอดที่สำคัญน้อยลงไปจะอยู่ห่างจุดศูนย์กลางออกไปเรื่อย ๆ

5. ลากเส้นเชื่อมโยงให้เหมาะสม แต่ละเส้นต้องเชื่อมต่อกับเส้นอื่น ๆ

6. คำต่าง ๆ ควรมีลักษณะเป็นหน่วย เช่น หนึ่งคำต่อหนึ่งเส้น จะช่วยให้แต่ละคำสามารถเชื่อมโยงกับคำอื่น ๆ ได้ง่ายขึ้น

7. ใช้สี ช่วยให้การจดจำและจุดประกายความคิดสร้างสรรค์

8. ใช้ลูกศร ช่วยแสดงให้เห็นว่าแนวความคิดต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันอย่างไร

9. ใช้เครื่องหมาย แสดงการเชื่อมโยงหรือมิติอื่น ๆ

10. ใช้รูปทรงเรขาคณิต แสดงขอบเขตของคำที่มีลักษณะของคำใกล้เคียงกัน

11. ใช้ภาพรูป 3 มิติ เพื่อให้โดดเด่น

นอกจากนี้ อรทัย มุลคำ และสุวิทย์ มุลคำ (2545) ได้เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

ดังนี้

1. ขั้นตรวจสอบบทโน้ตค้นพื้นฐาน ผู้สอนจะต้องทำการตรวจสอบบทโน้ตค้นพื้นฐานของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องที่จะให้ผู้เรียนเรียนรู้ซึ่งอาจทำได้โดยให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบหรือการตั้งคำถามให้ผู้เรียนตอบ
2. ขั้นระบุมโน้ตค้นพื้นฐานที่ผู้เรียนขาด ผู้สอนจะต้องระบุมโน้ตค้นพื้นฐานที่ผู้เรียนยังขาดให้ชัดเจน
3. ขั้นเสริมบทโน้ตค้นพื้นฐานให้ผู้เรียน ในกรณีที่ผู้เรียนยังขาดบทโน้ตค้นพื้นฐาน ผู้สอนจะต้องเสริมให้ผู้เรียน ซึ่งจะใช้วิธีการอธิบายสื่อต่าง ๆ ประกอบก็ได้
4. ขั้นเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดมโน้ตค้น การจัดการเรียนรู้ควรประกอบไปด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

4.1 ให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาและระบุมโน้ตค้นที่สำคัญจากบทเรียนที่กำลังเรียนโดยผู้สอนช่วยอธิบายความหมายของแต่ละมโน้ตค้นให้ผู้เรียนเข้าใจ

4.2 ให้ผู้เรียนจัดลำดับมโน้ตค้นที่ผู้เรียนเลือกมาจากมโน้ตค้นที่กว้าง ไปยังมโน้ตค้นที่รองลงมาตามลำดับจนกระทั่งถึงมโน้ตค้นที่เฉพาะเจาะจง

4.3 ให้ผู้เรียนจัดมโน้ตค้นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

4.4 ให้ผู้เรียนหาคำเชื่อมและทำการเชื่อมโยงมโน้ตค้นต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยให้เส้นโยงทุกเส้นที่โยงมีคำเชื่อมบอกความหมายไว้

5. ขั้นสรุปด้วยกรอบมโน้ตค้น ประกอบด้วย

5.1 ผู้สอนคัดเลือกตัวอย่างกรอบมโน้ตค้นที่ผู้เรียนสร้างขึ้น

5.2 ให้ผู้เรียนที่ได้รับการคัดเลือกนำเสนอให้เพื่อนฟัง

5.3 ผู้เรียนช่วยกันวิจารณ์ให้ข้อเสนอแนะ

5.4 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันให้คะแนนและสรุปเนื้อหาจากกรอบมโน้ตค้น

5.5 ผู้สอนเสนอกรอบมโน้ตค้นที่ผู้สอนเตรียมมา

5.6 ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันสรุป

การอ่านเพื่อความเข้าใจเป็นการอ่านที่มีความสำคัญ ผู้อ่านจะต้องมีความสามารถในการคิด สามารถจับประเด็นสำคัญของเรื่องได้ ถ้านักเรียนสามารถจับประเด็นสำคัญของเรื่องได้จะสามารถวิเคราะห์เรื่อง ประเมินค่าสิ่งที่อ่านได้ ดังนั้นการให้นักเรียนมีความสามารถในการทำแผนผังความคิดจากการอ่านจะช่วยให้แก่นักเรียนจับประเด็นสำคัญ รายละเอียดของเรื่องได้ ซึ่งจะนำไปสู่การคิดได้ และเกิดความเข้าใจในการอ่านในที่สุด

จากแนวทางการสอนอ่านเพื่อความเข้าใจและการสอนโดยใช้แผนผังความคิด ที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นลำดับขั้นตอนการสอนอ่านเพื่อความเข้าใจโดยใช้แผนผังความคิด ดังนี้

ขั้นที่ 1 สร้างพื้นฐานการอ่าน

- 1.1 ครูเสนอชื่อเรื่องเรื่องหนึ่งให้นักเรียนลองคาดเดาจากชื่อเรื่อง จากภาพว่า น่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร มีเนื้อหาลักษณะอย่างไร (Bos & Vaughn, 1994)
- 1.2 ให้นักเรียนอ่านเนื้อเรื่องแล้วตรวจสอบการคาดเดาของตนเอง
- 1.3 ครูซักถามความหมายของคำ สำนวนจากเนื้อเรื่อง
- 1.4 ให้นักเรียนหาคำศัพท์ที่สนใจจากในเรื่องแล้วเขียนคำอ่าน และหาความหมาย ด้วยตนเอง หากมีคำใดที่นักเรียนไม่สามารถหาความหมายได้ ก็นำคำนั้นมาอภิปรายร่วมกัน ช่วยกัน คิดหาความหมายที่ถูกต้อง

ขั้นที่ 2 ให้แนวการเรียนรู้

- 2.1 ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่องแผนผังความคิด
- 2.2 ให้นักเรียนจับใจความเรื่องที่อ่านโดยหาคำหลักหรือวลีที่เป็นความคิดสำคัญ กับคำหรือวลีที่เป็นความคิดรอง แล้วเขียนคำเหล่านั้นลงบนกระดานคำ โดยครูใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนคิด (Dowson, 1959) เช่น
 - 2.2.1 เรื่องที่อ่านเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร
 - 2.2.2 ในเรื่องมีตัวละครใดบ้าง
 - 2.2.3 เกิดเหตุการณ์อะไรบ้าง
 - 2.2.4 ฯลฯ
- 2.3 ครูและนักเรียนช่วยกันพิจารณาว่าคำใดควรเป็นคำหลักหรือวลีที่เป็นความคิดสำคัญ คำใดเป็นคำรองหรือวลีที่เป็นความคิดรอง

ขั้นที่ 3 ฝึกปฏิบัติ

- 3.1 ครู ซักถามทบทวนเรื่องการเขียนแผนผังความคิด
- 3.2 ให้นักเรียนจัดกลุ่ม ช่วยกันพิจารณาความสัมพันธ์ของคำหลักหรือวลีที่เป็นความคิดสำคัญ กับคำหรือวลีที่เป็นความคิดรอง (อรรถัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ, 2545)
- 3.3 ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันนำคำหลักและคำรองมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เขียนเป็นแผนผังความคิด (Reutzel & Cooter, 1996)

ขั้นที่ 4 ตรวจสอบการเรียนรู้

- 4.1 ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตรวจสอบแผนผังของตนเองโดยเทียบกับเนื้อเรื่องเพื่อ ตรวจสอบความสอดคล้องกับเนื้อหา แล้วทำการปรับปรุงแก้ไข (สมพร วัฒนศิริ, 2538)
- 4.2 ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มนำผลงานของตนแลกเปลี่ยนกับของเพื่อนกลุ่มอื่น ช่วยกัน ตรวจสอบผลงานของกันและกัน แล้วทำการปรับปรุงแก้ไขผลงานให้เรียบร้อย (สมพร วัฒนศิริ, 2538)

ขั้นที่ 5 สรุปการเรียนรู้

5.1 ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มสรุปใจความสำคัญของเรื่องที่อ่านโดยใช้แผนผังความคิดของตนเอง (บันลือ พฤษะวัน, 2534)

5.2 ให้นักเรียนบอกจุดมุ่งหมายของเรื่องที่อ่าน (Hafner & Jolly, 1982)

5.3 ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มบอกข้อคิด หรือความรู้ที่ได้จากเรื่องที่อ่าน

5.4 ให้นักเรียนตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน (Hafner & Jolly, 1982)

ประโยชน์ของแผนผังความคิด แผนผังความคิด ช่วยให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ในเรื่อง ทำให้มีความเข้าใจในเรื่องที่อ่านได้ดีขึ้น และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนที่มีปัญหาทางการอ่าน มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความคิดหลักและความคิดย่อย ๆ ในเรื่องที่อ่านได้ ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเรื่องที่อ่านได้ตรงเจตนาของผู้เขียนและแก้ปัญหาทางการอ่านเพื่อความเข้าใจของผู้เรียนได้ (Lapp & Flood, 1986) อีกทั้งยังช่วยให้ครูมีการวางแผนและจัดการในการสอนความเข้าใจได้ดีขึ้น (Reutzel & Cooter, 1996) ซึ่งสอดคล้องกับ อำไพ ถิ่นนุสรณ์ (2545, หน้า 52) ที่สรุปประโยชน์ของแผนผังความคิดไว้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ใช้แผนผังความคิดในการวางแผนดำเนินงานต่าง ๆ ก่อนลงมือปฏิบัติเพื่อให้งานนั้นดำเนินไปตามขั้นตอนสะดวกและง่ายขึ้น
2. ใช้แผนผังความคิดเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้โดยการสรุปความรู้ที่ได้จากการอ่าน เอกสาร ตำราต่าง ๆ เขียนเป็นแผนผังความคิดเพื่อแสดงความสัมพันธ์ของเนื้อหาทั้งหมด สามารถใช้อ่านทบทวนได้เมื่อต้องการ และจดจำได้นาน

3. ใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน โดยการให้สรุปสิ่งที่เรียนเป็นแผนผังความคิดเพื่อตรวจสอบความเข้าใจเนื้อหาที่เรียน

นอกจากนี้ แผนผังความคิดยังมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อีกด้วย ดังที่สมพร วัฒนศิริ (2538) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. ช่วยในการสอนคำใหม่
2. ช่วยในการจัดกลุ่มความรู้ของเรื่องที่อ่านทำให้จำง่าย
3. ช่วยในการอ่านเพื่อความเข้าใจ
4. ช่วยในการสรุปสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านและการย่อ
5. ช่วยในการเขียนเรียงความ
6. ส่งเสริมการอ่านแบบวิเคราะห์
7. ส่งเสริมการพูด การฟัง การเขียนอย่างมีประสิทธิภาพ

และทัศนีย์ สุกเมธิ (2542) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า แผนผังความคิดช่วยให้ประหยัดเวลาในการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดกลุ่มเนื้อหา การปรับปรุงการระลึก การสร้างสมความคิดสร้างสรรค์ มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับการคิดไตร่ตรอง และการเรียนรู้ แผนผังความคิดใช้ได้กับผู้เรียนทุกวิชา นักเรียนทบทวนบทเรียนจากแผนผังความคิด ควบคุมการระดมสมองในเรื่องใหม่ ๆ การวางแผน การสรุป การทบทวน และการจดบันทึก เป็นต้น ผู้สร้างแผนผังความคิด ขึ้นใช้มักเข้าใจเรื่องนั้น เป็นอย่างดี ผู้อื่นที่เห็นแผนผังดังกล่าว ก็สามารถเข้าใจ โครงสร้างทั้งหมดของเรื่องนั้น ได้ง่ายขึ้น ด้วยเช่นกัน (นลินี บำเรอราช, 2545)

ดังนั้น แผนผังความคิดจึง เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อเรื่องที่อ่านได้อย่างถูกต้องและรวบรวมแนวคิดเป็นลำดับขั้นตอน จับประเด็นสำคัญและรายละเอียดของเรื่องได้ ซึ่งจะทำให้นักเรียนมีความสนใจในการอ่านดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำวิธีการเขียนแผนผังความคิดนี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนวิชาต่าง ๆ ได้อีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเข้าใจในการอ่าน

พรทิพย์ ปลอดโปร่ง (2535) ได้ศึกษาความเข้าใจในการอ่าน ความสามารถในการเขียนภาษาอังกฤษและความคงทนในการจำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามปกติ พบว่า ความเข้าใจในการอ่าน ความสามารถในการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามปกติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีมุ่งประสบการณ์ภาษามีความเข้าใจในการอ่าน และความสามารถในการเขียนภาษาอังกฤษ สูงกว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ ส่วนความคงทนในการจำของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามปกติ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เยาวภา พิมพ์นต (2536) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการเล่าเรื่องจากหนังสือกับการใช้เกมการอ่านเป็นกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านโดยการเล่าเรื่องจากหนังสือกับการใช้เกมการอ่านเป็นกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน มีความเข้าใจในการอ่านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าทั้ง 2 วิธี ทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในการอ่านสูงขึ้น

ขจรวรรณ สุภา (2538) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการสอนอ่านโดยใช้โครงสร้างระดับยอคกับการสอนอ่าน

ตามคู่มือการสอนภาษาไทย พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้โครงสร้างระดับยอดมีความเข้าใจในการอ่านสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนอ่านตามคู่มือการสอนภาษาไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วันเพ็ญ ชัยมณี (2540) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ด้วยวิธีการสอนแบบอเมริกา และวิธีสอนแบบปกติ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบอเมริกาและนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติมีความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบอเมริกามีค่าเฉลี่ยของคะแนนความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ

สุจิตรา วีระยุทธศิลป์ (2540) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่าน และความรับผิดชอบในการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนโดยวิธีโคลซ และการสอนตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนโดยวิธีโคลซและการสอนตามคู่มือครูมีความเข้าใจในการอ่าน และความรับผิดชอบในการเรียนภาษาไทยแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ศศิธร วงศ์ชาติ (2542) ได้ศึกษาความเข้าใจในการอ่านและความสามารถในการเขียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามคู่มือครู ผลปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษามีความเข้าใจในการอ่าน และมีความสามารถในการเขียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู

สุภาพร อินทร์หอม (2542) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่านและความสามารถในการเขียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษารูปแบบที่ 2 กับการสอนตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษารูปแบบที่ 2 มีความเข้าใจในการอ่าน และความสามารถทางการเขียน สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วันทนา กันทะหงษ์ (2543) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่านภาษาไทยและเจตคติต่อการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการสอนตามกระบวนการสอนอ่านแบบปฏิบัติการตามแนวคิดของคอมส์กับการสอนอ่านตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนตามแนวคอมส์กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู มีความเข้าใจในการอ่านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยกลุ่มแรกมีความเข้าใจในการอ่านสูงกว่า และนักเรียนที่ได้รับการสอนตามแนวคอมส์กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครูมีเจตคติต่อการอ่านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยกลุ่มแรกมีเจตคติสูงกว่า

อรรถพร น้อยมุข (2544) ได้ศึกษาความเข้าใจในการอ่านและความสามารถในการเขียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แนวการสอนอ่านแบบ เอ อาร์ ซี (ARC) โดยมีนักเรียน 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งได้รับการสอนโดยใช้แนวการสอนแบบเอ อาร์ ซี (ARC) อีกกลุ่มหนึ่งใช้การสอนตามคู่มือครู ผลปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนอ่านแบบเอ อาร์ ซี (ARC) มีพัฒนาการด้านความเข้าใจในการอ่านและการเขียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนอ่านตามคู่มือครู

พลศรี กิจเฉลา (2544) ได้ศึกษาความเข้าใจในการอ่าน ความสามารถในการเขียนภาษาไทยและความสนใจในการเรียนภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบ ซี ไอ อาร์ ซี (CIRC) กับการสอนตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบ ซี ไอ อาร์ ซี (CIRC) กับการสอนตามคู่มือครูมีความเข้าใจในการอ่านภาษาไทย และความสนใจในการเรียนภาษาไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความสามารถในการเขียนภาษาไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประนอม สุขนาคะ (2545) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่าน ความสามารถในการเขียนและความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามคู่มือครู มีความเข้าใจในการอ่าน ความสามารถในการเขียนและความรับผิดชอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับแผนผังความคิด

สฤณา เปลี่ยนกลาง (2541) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่าน และความสนใจในการเรียนภาษาไทยระหว่างนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบฝึกหัด และการเขียนแผนภาพโครงเรื่อง ผลปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบฝึกหัด และการเขียนแผนภาพโครงเรื่อง มีความเข้าใจในการอ่านแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่ได้รับการฝึกกิจกรรมเขียนแผนภาพโครงเรื่องมีความเข้าใจในการอ่านสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบฝึกหัด และนักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบฝึกหัด และการเขียนแผนภาพโครงเรื่องมีความสนใจในการเรียนแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยนักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบฝึกหัด และการเขียนแผนภาพโครงเรื่องมีความสนใจในการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบฝึกหัด

รพีพรรณ กิตา (2543) ได้ศึกษาผลของการใช้เทคนิคการสอนโดยการสร้างผังโย ความสัมพันธ์ความหมายรูปแบบแมงมุมควบคู่กับการเสริมแรงทางบวกที่มีต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนการุ้งวิทยาคม อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี พบว่า นักเรียนมีทักษะในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจเพิ่มขึ้น หลังได้รับการใช้เทคนิคการสอนโดยการสร้างผังโยงความสัมพันธ์ความหมายรูปแบบมุมควบคู่กับการวางเงื่อนไข และการใช้เทคนิคการสอนโดยการสร้างผังโยงความสัมพันธ์ความหมายรูปแบบมุมควบคู่กับการเสริมแรงทางสังคม

กิ่งเพชร ป้องแก้ว (2545) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านและแรงจูงใจในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการฝึกกระบวนการเรียนรู้แบบอภิปัญญาโดยใช้ผังโยงความสัมพันธ์ความหมายกับการสอนตามคู่มือครู พบว่า ความสามารถในการอ่าน และแรงจูงใจในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ ของนักเรียนที่ได้รับการฝึกกระบวนการเรียนรู้แบบอภิปัญญาโดยใช้ผังโยงความสัมพันธ์ความหมายกับการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศรีจรรยา บุญเลิศ (2545) ได้ศึกษาผลของการสรุปบทเรียนโดยใช้ผังกราฟฟิกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการสอน โดยใช้ผังกราฟฟิกในการสรุปบทเรียนสูงกว่าก่อนได้รับการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการสอน โดยใช้เทคนิคผังกราฟฟิกในการสรุปบทเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ณัฐยากร แก้วทนต์ (2545) ได้ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแผนผังความคิดต่อผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านของนักเรียนที่มีระดับความสามารถทางภาษาต่างกัน พบว่า การอ่านโดยใช้เทคนิคแผนผังความคิดส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านสูงกว่าการอ่านแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่มีระดับความสามารถทางภาษาสูงมีผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านสูงกว่านักเรียนที่มีระดับความสามารถทางภาษาด้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

เดคเคอร์ (Decker, 1988) ได้ศึกษาผลของการเขียนที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการอ่านของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาซึ่งเรียนอยู่ในระดับ 10 – 12 จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 4 แห่ง ในชุมชนบริเวณเทือกเขาร็อกกี้ส์ (Rockies) โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองเรียนการอ่านโดยเลือกหัวข้อที่อ่านแล้ว และนำมาเขียนทุกวันวันละ 10 นาที เป็นเวลา 16 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมเรียนการอ่านโดยไม่เขียน พบว่ากลุ่มทดลองมีความเข้าใจในการอ่านดีกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม แต่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ไลซินชุก, เพรสลีย์ และวี (Lysynchuk, Pressly, & Vye, 1990) ได้ทำการศึกษาเพื่อวัดความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนระดับ 4 และ 7 จำนวน 72 คน ที่มีปัญหาเรื่องการอ่านจับใจความ กลุ่มทดลองจะได้รับการฝึกอ่าน โดยวิธีฟังพาดซึ่งกันและกัน โดยวิธีให้คาดเดาความก่อนอ่านล่วงหน้าเพื่อฝึกตั้งคำถามสรุปเรื่องที่อ่าน และชี้ประเด็นที่ยากต่อการทำความเข้าใจ ส่วนกลุ่มควบคุมจะไม่ได้รับแนวทางการอ่านโดยวิธีฟังพาดซึ่งกันและกัน ผลการทดลองปรากฏว่านักเรียนทั้ง 2 ระดับชั้น กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนจากการทำข้อสอบมาตรฐานก่อนและหลังการทดลองต่างกันมาก โดยกลุ่มทดลองจะมีคะแนนความเข้าใจในการอ่านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

โฮวาร์ด (Howard, 2000) ได้ศึกษาการอ่าน โดยสร้างโปรแกรมเพื่อศึกษาการอ่านคำศัพท์ ความเข้าใจและเจตคติของเด็กนักเรียนในเกรด 3-5 ในรัฐเวอร์จิเนีย (Virginia) การสร้างโปรแกรมนี้เพื่อปรับปรุงความเข้าใจในการอ่านและผลสัมฤทธิ์ในการอ่านคำศัพท์และเจตคติต่อการอ่านของนักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ โดยแบ่งเป็นกลุ่มสูงคือได้คะแนนเฉลี่ยมากกว่า 74 และกลุ่มต่ำ ซึ่งได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า 74 พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ทั้งกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำมีผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านและความเข้าใจสูงขึ้นแสดงว่าโปรแกรมนี้สามารถพัฒนาความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนให้ดีขึ้นได้

สมิธ (Smith, 2000) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางความเข้าใจในการอ่านโดยใช้การสอนอ่านที่ชัดเจนและการฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เรียนในโรงเรียนขนาดกลาง ระหว่างชั้นเรียนแบบเรียนรวมคือมีทั้งนักเรียนที่ใช้ภาษาสเปนและภาษาอังกฤษ กับชั้นเรียนแบบแยกชั้นคือมีนักเรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษอย่างเดียว ผลปรากฏว่าเมื่อพิจารณาคะแนนมาตรฐานและการประเมินตามสภาพจริง นักเรียนทั้งแบบรวมและแบบแยกชั้นมีความเข้าใจในการอ่านดีขึ้น แสดงว่าโปรแกรมการสอนความเข้าใจในการอ่านนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบการสอนความเข้าใจในการอ่านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนขนาดกลางแห่งอื่นต่อไป

วิลเลียมส์ (Williams, 2002) ได้ศึกษาผลของการสอนใจความสำคัญของเรื่องโดยดำเนินการจัดการเรียนการสอนในนักเรียนเกรด 2 และเกรด 3 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ในโรงเรียนที่มีระดับความยากจนสูง โดยเปรียบเทียบการสอนแบบปกติที่ใช้การสอนแบบความเข้าใจเรื่องราว กับโปรแกรมที่ปรับปรุงในเรื่องความเข้าใจแก่นเรื่อง พบว่านักเรียนเกรด 3 มีผลสัมฤทธิ์ทางความเข้าใจดีกว่าเกรด 2 การใช้โปรแกรมระบุแก่นเรื่องกับโปรแกรมความเข้าใจเรื่องราวทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนจะมีความเข้าใจสูงขึ้นเมื่อใช้การสอนที่นำเอาโครงสร้างบทเรียน ยุทธวิธีและการอภิปรายมารวมกัน